

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Libor Smolík

Náhrada škody

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 21. 06. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Libor Smolík

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce panu prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc. za odborné rady a cenné připomínky, které mi ochotně poskytl a rovněž za čas, který mi v průběhu diplomové práce věnoval.

Obsah

Úvod.....	1
1. Obecný výklad o náhradě škody	3
1.1. Pojetí deliktní odpovědnosti.....	3
1.2. Právní úprava deliktní odpovědnosti.....	5
1.3. Funkce náhrady škody.....	6
1.4. Prevence	8
1.4.1. Generální prevenční povinnost	9
1.4.2. Zakročovací povinnost.....	12
1.4.3. Oznamovací povinnost	14
1.4.4. Zakročovací právo na vlastní ochranu	15
1.4.5. Soudní prevence.....	15
1.5. Subjekty odpovědnosti za škodu.....	17
1.5.1. Škůdce.....	17
1.5.2. Fyzické osoby	18
1.5.3. Právnícké osoby	19
1.5.4. Stát	21
1.5.5. Škoda způsobená více osobami	22
1.5.6. Poškozený	23
1.6. Promlčení	24
2. Povinnost k náhradě škody	26
2.1. Vznik povinnosti k náhradě škody.....	26
2.1.1. Porušení právní povinnosti	27
2.1.2. Vznik újmy	28
2.1.3. Příčinná souvislost	29
2.1.4. Zavinění	32
2.1.5. Subjektivní a objektivní deliktní odpovědnost	35
2.2. Újma způsobená náhodou	37
2.3. Obecné delikty	38
2.3.1. Porušení dobrých mravů	38
2.3.2. Porušení zákona	39
2.3.3. Porušení smluvní povinnosti.....	40

3.	Způsob a rozsah náhrady škody.....	42
3.1.	Způsob náhrady škody	42
3.2.	Rozsah náhrady škody.....	43
3.2.1.	Skutečná škoda	44
3.2.2.	Ušlý zisk	45
3.2.3.	Dluh	46
3.3.	Náhrada škody způsobené úmyslným trestným činem	47
3.4.	Náhrada škody při poškození věci	49
3.5.	Náhrada škody při poranění zvířete	51
3.6.	Náhrada nemajetkové újmy.....	52
4.	Možnosti limitace práva na náhradu škody	55
4.1.	Smluvní omezení práva na náhradu škody.....	55
4.2.	Moderační právo soudu.....	57
4.3.	Okolnosti vylučující protiprávnost.....	58
4.3.1.	Nutná obrana.....	59
4.3.2.	Krajní nouze.....	60
4.3.3.	Další okolnosti vylučující protiprávnost.....	61
	Závěr	63
	Seznam použitých zkratk	I
	Použitá literatura a jiné zdroje	II
	Klíčová slova (Keywords)	VI
	Název práce a jeho překlad do anglického jazyka	VI
	Shrnutí.....	VII
	Resumé.....	VIII

Úvod

Život v dnešní moderní společnosti s sebou přináší mnoho pozitivních, nicméně i negativních věcí. Jednou z těch méně příjemných je újma, vnímaná jako negativní následek zasahující do naší majetkové či osobností sféry. I přes veškerou snahu a prevenci není možno při rozmanitosti každodenních životních situací zabránit vzniku škodlivých následků. Újma je tak jevem velmi častým, s největší pravděpodobností se s ní v nějaké formě setkal nebo setká každý z nás. Za určitých okolností nám při vzniku újmy vznikne zároveň nárok na její náhradu. Jak však újmu definujeme? Jaké má formy? Za jakých předpokladů vznikne nárok na její náhradu? Kdo je povinen ji nahradit? Jakým způsobem a v jakém rozsahu? Jak je vidět, problematika vyvolává mnoho otázek.

Je právě úkolem občanského práva na soukromoprávní úrovni újmu definovat a stanovit předpoklady, za kterých má někdo povinnost ji poškozenému nahradit. Stěžejním pramenem úpravy náhrady škody je z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který je často považován za tzv. revoluci soukromého práva v našem právním řádu, neboť přináší mnoho změn, které se nevyhnuly ani materii týkající se náhrady škody. Současný občanský zákoník přinesl oproti dřívější úpravě na některé instituty deliktního práva nový pohled, někdy i nové instituty samotné. Zároveň odstranil dvojkoľejnost úpravy občanského a obchodního zákoníku.

Úkolem mé práce je tak analyzovat co to újma je, a dále se detailně a srozumitelnou formou věnovat jedné z jejích hlavních forem, škodě, a institutům na ní navazujícím. Škoda je újma materiální, projevuje se v majetkové sféře poškozeného. Druhou formou újmy je újma imateriální, nemajetková, a jako taková není hlavním předmětem mé práce, neboť by sama o sobě vydala na několik samostatných prací a knih, nicméně alespoň základní pojednání o ní do své práce zařazují. Pracuji se současnou úpravou a za pomoci komparativní metody ji srovnávám i s tou předchozí, případně s evropskou. Hlavními vodítky, kromě zákonné úpravy, jsou odborné publikace, články, a především soudní judikatura, neboť ta je zejména v oblasti deliktního práva více než bohatá. Pochopitelně ne všechny judikáty z minulosti jsou použitelné a na ty, jejichž obsah je nějakým způsobem překonán novou úpravou, a nedají se tedy již využít, přímo upozorňuji.

Vzhledem ke stanoveným cílům jsem svou práci rozdělil do čtyř základních kapitol. První kapitola má za úkol seznámit čtenáře se základním pojetím deliktního práva, s jeho úpravou a základními funkcemi, které má v právním řádu plnit. Dále vysvětluje základní pojmy deliktního práva, např. poškozený a škůdce. V poslední řadě se věnuje institutům společným, promlčení a prevenci. Ve druhé kapitole identifikuji elementární předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody, kterými jsou porušení právní povinnosti, vznik újmy, příčinná souvislost a často i zavinění. Zároveň je zde věnována pozornost i třem základním skutkovým podstatám obecných deliktů. Pokud povinnost k náhradě škody skutečně vznikne a dojde k uplatnění nároku z toho plynoucího práva, je třeba přesně stanovit i rozsah a způsob náhrady škody. To je obsahem třetí kapitoly mé práce. Kromě toho se zde věnuji i samostatné úpravě náhrady škody při poranění zvířete a při poškození věci. V závěrečné kapitole poukazuji na zákonné i smluvní možnosti limitace náhrady škody, které dělím do tří kategorií.

I přes široký rozsah tématu náhrady škody se práce snaží podat detailní analýzu dané problematiky a nejdůležitějších aspektů pro určení toho, co je škoda, kdo a za jakých podmínek je povinen jí nahrazovat, v jakém rozsahu a jakým způsobem. Při psaní využívám často deskriptivní metodu společně s komparací mezi současnou právní úpravou a stavem předchozím, či zahraničním.

1. Obecný výklad o náhradě škody

1.1. Pojetí deliktní odpovědnosti

Závazkové právo se tradičně dělí dle důvodu vzniku závazků na závazkové právo smluvní a závazkové právo deliktní. V prvním případě závazek vzniká většinou z vůle subjektu na základě právního jednání, typicky smlouvy, zpravidla se tedy bude jednat o závazek úmyslně chtěný. Závazek z deliktu naopak vzniká nezávisle na vůli dané osoby. Základem je v tomto směru vznik občanskoprávní odpovědnosti, neboli povinnosti nést následky za své protiprávní jednání.

Na institut občanskoprávní odpovědnosti je v teorii i v praxi nahlíženo z více stran a existuje více názorů na jeho pojetí.¹ První hledisko, podle některých autorů v Čechách před příchodem občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. převažující,² chápe občanskoprávní odpovědnost jako negativní právní následek za újmu způsobenou porušením primární smluvní či mimosmluvní občanskoprávní povinnosti. Nepříznivým následkem je vznik sekundární občanskoprávní závazkové povinnosti, která je vždy relativně působící, a která spočívá buď v tom, že odpovědná osoba doposud takovou povinnost neměla (např. nahradit škodu, odčinit nemajetkovou újmu), nebo určitým způsobem modifikuje povinnost původní (např. u odpovědnosti za vady – povinnost vadu opravit, poskytnou slevu z ceny, aj.), případně rozšiřuje původní a nadále trvající povinnost o povinnost další (např. při odpovědnosti za prodlení povinnost uhradit úrok z prodlení či smluvní pokutu). Jedná se tedy o koncepci preventivní odpovědnosti, která spočívá v hrozbě sankcí. Pokud osoba primární povinnost neporuší, občanskoprávní odpovědnost ani nevznikne.

V případě druhé doktríny, na které je postaven i současný občanský zákoník, *„občanskoprávní odpovědnost vzniká již spolu se vznikem původní primární občanskoprávní povinností a provází jí latentně až do jejího porušení spojeného s újmou v majetkové či nemajetkové sféře postiženého, kdy se aktivuje a působí právní*

¹ KOBLIHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J.,: *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka.* Praha: Leges, 2012, s. 10, ISBN 978-80-87212-97-4.

² DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 352, ISBN 978-80-7478-325-8.

*následky.*³ Zároveň je občanskoprávní odpovědnost nově vnímána ne jako povinnost, která je následkem protiprávního chování, ale jako vlastnost subjektu být postižen právními důsledky svého jednání. Tato vlastnost je v soukromoprávních vztazích neodmyslitelně spojena se svéprávností, tj. způsobilostí nabývat pro sebe vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Osobně se kloním spíše k pojetí prvnímu, kdy se rozlišuje mezi původní (primární) povinností a následnou, nově vzniklou (sekundární) povinností. Jak jsem pochopil, toto pojetí je zároveň v souladu s tím, jak je institut odpovědnosti vnímán i v jiných právních odvětvích, např. v trestním právu či správním právu.

Dokladem toho, že současný občanský zákoník vychází z druhého pojetí občanskoprávní odpovědnosti je i fakt, že samotný pojem *odpovědnost* zákoník nevyužívá ve smyslu *závazku*, ale je používán ve spojení *rodičovská odpovědnost*, *odpovědnost prodávajícího*, *podnikání na vlastní odpovědnost* a podobně. Původní pojetí odpovědnosti je v současném občanském zákoníku nahrazeno pojmem *závazky z deliktů*.⁴ Tyto sekundární odpovědnostní závazky můžeme dělit dle svého obsahu tradičně na 3 skupiny: odpovědnost za prodlení, odpovědnost za vady a odpovědnost za škodu.⁵ Občanský zákoník z roku 2012 u těchto 3 skupin z výše uvedených důvodů pojem odpovědnost neuvádí, viz § 2894 – povinnost nahradit škodu, §1914 – práva z vadného plnění a §1968 – práva z prodlení dlužníka či věřitele. Odpovědnost za škodu či nemajetkovou újmu je základem občanskoprávní odpovědnosti, nicméně nelze tyto dva pojmy ztotožňovat, neboť občanskoprávní odpovědnost je pojem širší a zahrnuje v sobě kromě povinnosti k náhradě škody a nemajetkové újmy také práva z vadného plnění či práva z prodlení.

³ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 355, ISBN 978-80-7478-325-8.

⁴ RABAN, Přemysl et al. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013. s. 397. ISBN 978-80-87713-10-5.

⁵ KOBLIHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J.,: *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2012, s. 11, ISBN 978-80-87212-97-4.

1.2. Právní úprava deliktní odpovědnosti

Úprava závazků je v občanském zákoníku z roku 2012 soustředěna ve čtvrté části nazvané *Relativní majetková práva*. Část je členěna kromě první hlavy, jakožto všeobecných ustanovení o závazcích, kde nalezneme upravený vznik závazků, jejich obsah, změny, jejich zajištění, utvrzení a zánik, na další 3 hlavy a to dle právního důvodu vzniku závazků. V hlavě druhé, v §2055-2893 OZ, jsou upraveny závazky z právních jednání, jakožto nejčastějšího důvodu vzniku závazku (typicky smlouva). V ustanoveních hlavy třetí této části v § 2894-2971 OZ nalezneme závazky z deliktů, a konečně v §2991 – 3014, hlavě čtvrté, mají své místo závazky z jiných právních důvodu - bezdůvodné obohacení, nepřikázané jednání a upotřebení cizí věci k prospěchu jiného.

Z hlediska předmětu mé diplomové práce mne bude nejvíce zajímat obsah hlavy třetí, totiž závazky z deliktů. Jedná se o ucelený systém úpravy deliktního práva jakožto sekundárních závazků, nicméně další řadu souvisejících ustanovení můžeme nalézt v občanském zákoníku i v rámci předcházející úpravy závazků primárních.⁶ Ovšem nesmíme zapomenout, že občanský zákoník není jediným pramenem závazků z deliktů. Další soukromoprávní úpravu těchto odpovědnostních vztahů nalezneme například v zákoníku práce, kde je v ustanoveních § 250 – 264 upravena povinnost zaměstnance k náhradě škody a v § 264 – 271 povinnost zaměstnavatele k náhradě škody. Dále do této oblasti spadá též odpovědnost státu a územně samosprávných celků za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem dle zákona č. 89/1998 Sb.

Jádrem materie pro mou práci je úprava náhrady majetkové a nemajetkové újmy, kterou nalezneme v díle prvním, hlavě třetí, části čtvrté zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Dle systematiky tohoto kodexu můžeme právní úpravu náhrady majetkové a nemajetkové újmy rozdělit na následující části. Tou první jsou základní ustanovení. Zde nalezneme úpravu základních pojmů, např. újma, poškozený, škůdce, škoda a nemajetková újma, okolnosti vylučující protiprávnost. Druhou je úprava předpokladů a vzniku povinnosti nahradit škodu, zahrnující i případy zvláštní povinnosti k náhradě škody. Poslední třetí část se věnuje úpravě způsobu a rozsahu

⁶např. již výše zmíněná ustanovení §1914 OZ – práva z vadného plnění a §1968 OZ – práva z prodlení

náhrady, včetně zvláštní úpravy náhrady při újmě na přirozených právech člověka, zejména náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení.

V druhém díle hlavy třetí části čtvrté OZ je upravena materie týkající se zneužití a omezení hospodářské soutěže (§ 2972 – 2990 OZ). Jedná se taktéž o závazky z deliktů, nicméně vzniklé v rámci hospodářské soutěže a nejsou předmětem mé diplomové práce.

1.3.Funkce náhrady škody

Můžeme říci, že jedním z pilířů moderní společnosti je ekonomická nutnost kooperace, tedy vzájemné součinnosti. Subjekty se snaží uspokojovat lidské potřeby, k tomu je nutná jejich vzájemná součinnost. Samotná ekonomická nutnost této součinnosti však nezaručí její bezproblémový průběh. Účelem závazkového práva, ať již smluvního, nebo deliktního, je tak především zabezpečit vzájemnou kooperaci subjektů a dát jí právní rámec svou závazností a vynutitelností, a chránit tak práva absolutní, která působí vůči neurčitému množství subjektů, neboli *erga omnes*, tím jsou například právo na život, svobodu, vlastnické právo, i práva relativní působící tzv. *inter partes*.⁷ Z tohoto účelu lze tak dovodit i čtyři základní funkce, které má systém deliktního práva plnit.

Jako první uvádím prevenční (ochrannou) funkci. Ta se projevuje především v pojetí, že lépe je škodám v majetkové i nemajetkové sféře předcházet a chovat se tak, aby k jejich vzniku vůbec nedošlo, než aby se následně uhrazovaly.⁸ Základní roli v tomto směru hraje jedna z hlavních zásad občanského práva, zásada *neminem leadere* (nikoho nepoškozovat).⁹ Deliktní právo by mělo bránit a předcházet porušování právních povinností v prvé řadě tím, že působí na vědomí subjektu existencí sankce a tím motivuje subjekt, aby při svém chování neporušoval primární povinnost (smluvní či zákonnou) a aby tak nedocházelo ke vzniku újmy.

⁷ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 23.

⁸ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 357, ISBN 978-80-7478-325-8.

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2951 až 2971). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

Další funkci deliktního práva můžeme nazvat jako uhrazovací (reparační). Přestože by se mělo vzniku újmy primárně předcházet, v reálném životě k ní přeci jen často dochází. Účelem systému deliktního práva je tedy nejen předcházet samotnému vzniku újmy, ale také, pokud k újmě již dojde, zabezpečit obnovu narušených majetkových poměrů před porušením povinnosti, a to účinně, spravedlivě a rychle. Nahradí se především skutečně vzniklá škoda a ušlý zisk, tedy to o kolik nedošlo k rozmnožení majetku poškozeného, ačkoliv se to dalo dle pravidelného chodu věci očekávat. Určení způsobu náhrady škody se řídí ustanovením § 2951 odst. 1 OZ dle okolností případu, primárně uvedením v předešlý stav tzv. naturální restitucí, pokud však tato forma není vzhledem k okolnostem případu možná, nebo pokud o to požádá poškozený, přijde na řadu peněžitá náhrada. V praxi je druhá varianta způsobu náhrady škody častější.

Třetí funkce nese označení satisfakční. Typickým trendem pro systémy deliktního práva v 21. století je rozšíření povinnosti k odčinění nemajetkové újmy.¹⁰ Nemajetková újma se na rozdíl od škody (která se nahrazuje), odčínuje přiměřeným zadostiučiněním (satisfakcí), z toho tedy plyne název pro v pořadí třetí funkci deliktního práva. Nemajetková újma se odčínuje pouze v případech, kdy to zvlášť stanoví zákon, nebo pokud to bylo ujednáno (§2984 odst. 2 OZ). Problémem nemajetkové újmy, ať již vzniklé na osobnostních právech (§ 2956 OZ) či na majetkovém statku, je, že ji nelze objektivně vyčíslit penězi. V tomto ohledu je velmi silná úloha soudu, který disponuje volnou úvahou a hraje tedy při posuzování rozsahu odčinění nemajetkové újmy silnou roli. Přihlížet přitom má k závažnosti a intenzitě neoprávněného zásahu a také k míře zavinění škudce (rušitele). Způsob poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (satisfakce) vyplývá z § 2951 odst. 2 OZ, a to tak, že se poskytuje v penězích, pokud jiný způsob odčinění není sám o sobě dostatečně účinný. Tímto jiným způsobem odčinění nemajetkové újmy, tzv. morální satisfakcí, je v praxi například omluva.

Čtvrtou a tedy poslední, je funkce reparační (sankční). I v praxi je velmi diskutabilní, zda má plnit občanskoprávní odpovědnost i roli represivní (sankční, trestní). Jedním z úhlů, jak se dá na občanskoprávní odpovědnost nahlížet, spočívá v pojetí, že nemá represivní funkci, ale pouze uhrazovací, satisfakční a prevenční. Dle tohoto pojetí tedy není úkolem občanskoprávní odpovědnosti trestat ani odstrašovat do

¹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2894 až 2899). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

budoucná, jako je tomu naopak u veřejnoprávní trestní odpovědnosti a správní odpovědnosti. Princip sankční náhrady škody spočívá v tom, že cílem není jen kompenzovat újmu, ale i potrestat a odstrašit škůdce.¹¹ Poškozený má pak právo na náhradu nejen vzniklé újmy (kompenzace), ale i právo na navýšení odškodného nad rámec skutečně vzniklé újmy (sankce). Tento koncept je typický zejména pro anglosaské právní řády, v USA se nazývá *punitive damages*, v právu Velké Británie pak *exemplary damages*.¹² V našem právním řádu sice možnost rozšířit peněžitou nápravu za účelem represe není explicitně upravena. Nicméně z některých ustanovení v současném občanském zákoníku lze dovodit, že v určitých případech občanskoprávní odpovědnost plní i funkci represivní. Jedním takovým ustanovením je např. § 2969 odst. 2. OZ, ze kterého vyplývá, že „*poškodil-li někdo věc ze svévole nebo škodolibosti, nahradí poškozenému vedle vlastní škody navíc o cenu zvláštní obliby.*“ Pro úplnost dodávám, že zmíněná úprava je inspirována ustanovením § 1331 rakouského ABGB. Obdobně bychom dovodili represivní funkci i z obsahu ustanovení § 2971 OZ, které stanoví, že „*odůvodňují-li to zvláštní okolnosti, za nichž škůdce způsobil újmu protiprávním činem, zejména porušil-li z hrubé nedbalosti důležitou právní povinnost, anebo způsobil-li újmu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvláště zavrženíhodné, nahradí škůdce též nemajetkovou újmu každému, kdo způsobenou újmu důvodně pociťuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit.*“¹³

1.4. Prevence

Ustanovení občanského zákoníku upravující prevenci, jakožto obecnou povinnost předcházet škodám, rozvíjejí a konkretizují zásadu *neminem leadere* (nikomu neškodit), která prochází celým odvětvím občanského práva. Základní myšlenkou je, jak již bylo popsáno výše, že lépe je vzniku újmy předcházet, než ji následně nahrazovat. Nicméně rozmanitost životních situací je veliká a v běžném životě i přesto ke vzniku újmy dochází každým dnem. Zařazení úpravy prevenční povinnosti

¹¹ KÜHN, Z. *Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci?* Dostupné z WWW: <http://jinepravo.blogspot.cz/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn.html>.

¹² VLASÁK, M. *Vybrané otázky sankční náhrady škody*. COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1.edition. Brno: Masaryk University, 2010, ISBN 978-80-210-5151-5, s. 2, uveřejněno na https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Vlasak_Michal.pdf.

¹³ § 2971 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

v občanském zákoníku není v našem právním řádu ničím novým. Naopak v českém právním řádu zaujímá tradiční místo plynoucí v první řadě nejen z již zmíněné zásady *neminem leadere*, ale i z ústavního pořádku.¹⁴ Úprava prevence je také, jak uvádí např. *PETL*,¹⁵ jedním z hlavních účelů deliktního práva vůbec. Dle důvodové zprávy k OZ úprava „sleduje myšlenku, že hlavním účelem zákonných ustanovení o povinnosti k náhradě škody je škodu vypořádat, tj. umožnit posouzení, zda škoda vzniklou v něčí majetkové sféře nese poškozený, anebo má-li mu ji někdo nahradit, a tím současně vytvořit podněty k tomu, aby se vzniku škod předcházelo.“¹⁶

Soudce ústavního soudu JUDr. Jaromír Jirsa ve svém internetovém článku pro www.pravniprostor.cz charakterizoval občanskoprávní prevenci jako „souhrn způsobů a forem předcházení ohrožení a porušování subjektivních občanských práv, tj. práv, která jsou upravována a chráněna normami občanského práva hmotného v objektivním smyslu. Obsah vlastní úpravy občanskoprávní prevence spočívá především ve stanovení určitého systému prevenčních právních povinností, jakož i nepříznivých právních následků (sankcí) spjatých s jejich ohrožením či porušením.“¹⁷

Úpravu problematiky občanskoprávní prevence v občanském zákoníku můžeme rozdělit na dvě části. V první řadě je to generální klauzule § 2900, jakožto všeobecná prevenční povinnost, a dále pak další speciální prevenční normy § 2901 až § 2902 stanovující konkrétní prevenční povinnosti.

1.4.1. Generální prevenční povinnost

Generální klauzulí občanskoprávní prevence je § 2900 OZ, který stanoví, že „vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.“¹⁸

¹⁴ Např. čl. 11 odst. 3 ústavního zákona č. 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod, vyjadřující zásadu „vlastnictví zavazuje.“

¹⁵ Principy Evropského deliktního práva vypracované Evropskou skupinou pro deliktní právo v roce 2005. Dostupné např. na WWW: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>.

¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2900 až 2903). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

¹⁷ JIRSA, J. *Generální prevenční povinnost a odpovědnost za škodu*, 21.5.2014, uveřejněno na WWW: <http://www.pravniprostor.cz/judikatura/obcanske-pravo/generalni-prevenzni-povinnost-a-odpovednost-za-skodu>.

¹⁸ Srov. § 2900 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Jedná se o subsidiární prevenční normu stanovující obecnou prevenční povinnost. Jejím cílem je stanovit alespoň minimální standard řádné péče a určit minimální míru pozornosti, péče a bedlivosti, jakou má subjekt dodržovat, aby k újmě docházelo co možná nejméně, a když už, tak v co nejmenší možné míře. Ustanovení § 2900 částečně navazuje na předchozí úpravu v § 415 zák. č. 40/1964 Sb., které stanovilo, že „každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.“ Uvedené ustanovení § 415, ve kterém byla obecná prevence zakotvena před příchodem současné úpravy, bylo jedním z nejvýznamnějších ustanovení tehdejšího občanského zákoníku, o čemž svědčí i bohatá soudní judikatura. Zároveň však byl uvedený paragraf i terčem časté kritiky.¹⁹ Slabinou ustanovení bylo, že jeho obsah byl příliš široký a v praxi se často zneužívalo, což vnášelo nežádoucí právní nejistotu. Vlivem tohoto zneužívání se z § 415 dokonce postupem času vyvinula v případech některých rozhodnutí samostatná skutková podstata odpovědnosti za škodu.²⁰ Současná úprava generální prevence v § 2900 sice částečně přejímá úpravu zmíněného § 415 zák. č. 40/1964 Sb., nicméně obsahuje dílčí odchylky a úpravy, aby se zabránilo předchozím nežádoucím dopadům a zneužívání. Obsah ustanovení § 2900 byl z tohoto důvodu oproti dřívější úpravě poměrně zúžen. V dnešní době je obecná prevenční povinnost chápána jako povinnost k takovému jednání, při němž nedochází ke vzniku újmy, a pokud již taková újma vznikla, či pokud hrozí, pak k takovému jednání, které újmu nebude zvětšovat.

Východiskem je dle důvodové zprávy myšlenka, že se nejedná o bezbřehou ochrannou normu, ale o mimořádné pravidlo a její použití bude vždy nutno řádně odůvodnit. Je například nutné nejprve zkoumat, zda byly splněny předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody v jednotlivých případech podle § 2909 až § 2913 a následně půjde použít § 2900. Ustanovení § 2900 stanoví, že „každý je povinen počínat si tak, aby nevznikla bezdůvodná újma.“ Z toho vyplývá obecná povinnost konat a chovat se v běžném životě předvídavě a ohleduplně, aby nevznikla újma. Jedná se o pasivní prevenční složku. Ta aktivní je upravena v § 2901 až § 2902, viz další výklad. Zúžení § 2900 oproti dřívější úpravě spočívá především v možnosti aplikovat tento paragraf

¹⁹ Např. MELZER, F. Ustanovení § 415 občanského zákoníku a stanovení protiprávnosti jako předpokladu náhrady škody podle občanského zákoníku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, č. 3, s. 265-271.

²⁰ VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 28, ISBN 978-80-7263-940-3.

pouze v případě, „vyžadují – li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života.“²¹ To v konkrétních případech posuzuje soud na základě hlubší analýzy a s přihlédnutím ke spravedlivému rozdělení nákladů mezi potencionálního škůdce a poškozeného.²² Škoda musí být *nedůvodná*, neboť úprava počítá s tím, že v běžném životě se nelze bezvýhradně vzniku újmy druhému při výkonu práva vyhnout a chce tedy postihovat jen tu újmu, která naplní předpoklady pro vznik odpovědnosti. Deliktní chování spočívá především v porušení právní povinnosti. Ta může být stanovena přímo zákonem, nebo může vyplývat z dobrých mravů či z obsahu smlouvy.

Dalším omezením a neméně důležitým kritériem, které má za úkol zabránit bezbřehosti ustanovení § 2900, jsou dle důvodové zprávy *standard péče a předvídatelnost*, které jsou po subjektu vyžadovány a které se zkoumají v každém jednotlivém případě. Subjektu tak plyne povinnost konat a chovat se přitom v běžném životě předvídatavě a ohleduplně, aby dalším osobám nevznikla nedůvodná újma. Požadovaná míra předvídatelnosti je zkoumána v konkrétním případě dle toho, co lze od běžně rozumné osoby podle zvyklostí soukromého života v dané situaci očekávat, dále pak zda se dala v souvislosti s určitým chováním předvídat hrozba určitého nebezpečí a tedy vzniku újmy, vzájemný poměr hodnot a zájmů, které sledovaly jak osoba konající, tak poškozený, zda existuje poměr mezi těmito osobami, zároveň do jaké míry jsou preventivní opatření reálná pro konajícího z hlediska nákladů či jeho schopnosti jich dosáhnout. Z toho vyplývá, a potvrzuje to i Nejvyšší soud, že „každý je povinen zachovávat vždy takový stupeň bedlivosti (pozornosti), který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který – objektivně posuzováno – je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škod na životě, zdraví či majetku.“²³ V současné úpravě je oproti občanskému zákoníku z roku 1964 změna i v chráněných hodnotách, dle § 2900 jsou jimi svoboda, život, zdraví a vlastnictví jiného.

²¹ Srov. § 2900 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

²² PETROV, J. *Protiprávnost a obecná prevenční povinnost. Právní rozhledy*, 2007, č. 20, s. 748.

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.2.2003, sp.zn.25 Cdo 618/2001, uveřejněn na www.nsoud.cz.

1.4.2. Zakročovací povinnost

Občanský zákoník z roku 2012 upravuje celkem čtyři případy zvláštní prevence. Prvním z nich je zakročovací (zasahovací) povinnost obsažená v § 2901, které stanovuje, že „*vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, má povinnost zakročit na ochranu jiného každý, kdo vytvořil nebezpečnou situaci nebo kdo nad ní má kontrolu, anebo odůvodňuje-li to povaha poměru mezi osobami. Stejnou povinnost má ten, kdo může podle svých možností a schopností snadno odvrátit újmu, o níž ví nebo musí vědět, že hrozící závažností zjevně převyšuje, co je třeba k zákroku vynaložit.*“²⁴ Úprava reflektuje trendy zahraniční úpravy i principy PETL²⁵ a vyjadřuje za účelem prevence povinnost k aktivnímu jednání (zakročení) na ochranu zájmu třetí osoby, které hrozí nebezpečí vzniku újmy. Tato zakročovací povinnost subjektu vznikne dle § 2901 OZ v případech, kdy to vyžadují tzv. *okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života* a opět, stejně jako v případě obecné prevenční povinnosti, soud musí pečlivě odůvodnit, zda je toto kritérium naplněno a zda se tato norma na konkrétní případ bude aplikovat. Subjektu je za splnění této první podmínky ukládána zakročovací povinnost ve čtyřech základních situacích. Tyto situace jsou mnohdy obdobné těm, na které lze aplikovat úpravu zakročovací prevence v rámci ustanovení § 150 Trestního zákoníku o neposkytnutí pomoci.

V prvním případě má tuto povinnost každý, kdo vytvoří nebezpečnou situaci a podílí se tak na vytvoření nebezpečného stavu, který hrozí nebezpečím vzniku újmy. Jak je uvedeno v důvodové zprávě k současnému občanskému zákoníku, „*riziko vzniku újmy musí být bezprostřední a reálné z hlediska objektivního chápání rozumnou osobou a pouhý nedůvodný strach či obava, že v budoucnu může dojít ke vzniku újmy, nepostačuje.*“ Jako příklad z praxe můžeme uvést situaci, kdy jedna osoba opije kamaráda a nechá ho v noci spát na lavičce, přičemž venku mrzne a opilému kamarádovi tak hrozí smrt. Osobě, která jej zanechala na lavičce tak vzniká povinnost zakročit, např. dojít pro pomoc a kamaráda odvést do tepla.

Dále je zakročovací povinnost uložena každému, kdo má kontrolu nad takovouto nebezpečnou situací, kdo tedy má faktickou moc ovládnout zdroj nebezpečí.

²⁴ § 2901 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

²⁵ Principy Evropského deliktního práva vypracované Evropskou skupinou pro deliktní právo v roce 2005. čl. 4:103, Dostupné na WWW: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>.

Do třetice vznikne subjektu povinnost zakročit na ochranu druhého i v případě, že existuje relevantní poměr mezi těmito dvěma osobami, který vznik této povinnosti konat bude odůvodňovat. Typicky bude takovýto poměr založen smluvním vztahem, nicméně může se jednat i o vztah čistě společenský. Častým příkladem budiž situace kdy učitel či trenér mají povinnost hlídat své dětské svěřence a žáky. Žák se bude topit, učitel má povinnost zasáhnout a zavolat pomoc (nemusí nutně ohrozit sám sebe v případě, že sám plavat neumí).²⁶ Takovýto poměr může vzniknout i ve společenství lidí, kteří mají společný cíl či projekt a existuje mezi nimi pouto o vzájemné důvěře, např. skupina potápěčů či výprava horolezců.

Kromě těchto tří výše vyjmenovaných situací se zakročovací povinnost dle § 2901 OZ vztahuje i na všechny ostatní osoby (tedy kromě těch v prvních třech případech, tj. ti, kteří nebezpečnou situaci vyvolali, mají nad ní kontrolu, nebo mezi nimi a poškozeným či ohroženým je zvláštní poměr), a to v případě, že tato další osoba „*může dle svých možností a schopností snadno odvrátit újmu, o níž ví nebo musí vědět, že hrozící závažností zjevně převyšuje, co je třeba k zákroku vynaložit.*“²⁷ Zda si tedy subjekt uvědomuje hrozící újmu a zda má možnosti nebo schopnosti, které mohou újmu snadno odvrátit, je posuzováno subjektivně. Zároveň rozsah nebezpečí pro osobu, která má zasáhnout, musí být zjevně menší, než rozsah nebezpečí, které hrozí poškozenému. Zakročovací povinnost v těchto případech ve vztahu k hrozícímu nebezpečí vzniku újmy zpravidla nepředstavuje nikterak složité chování, naopak spočívá v jednoduchých úkonech. Např. přivolání hasičského sboru či záchranné služby k dopravní nehodě nebo upozornění plavčíka na topící se osobu.

Pro úplnost dodávám, že dle § 2908 OZ má osoba, která odvracela hrozící újmu, nárok na náhradu preventivních (zakročovacích) nákladů, tedy „*právo na náhradu účelně vynaložených nákladů a náhradu újmy, kterou při odvracení utrpěl.*“²⁸ Tato koncepce byla již v předchozím občanském zákoníku z roku 1964, konkrétně v ustanovení § 419. Nejde tedy v našem právním systému o žádnou novinku. Nárok má odvracející osoba vůči tomu, v jehož zájmu jednal. Rozsah náhrady se řídí zásadou

²⁶ VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971.* Olomouc: ANNAG, 2015, s. 31, ISBN 978-80-7263-940-3.

²⁷ Srov. § 2901 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

²⁸ Srov. § 2908 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

přiměřenosti k tomu, co odvrátil.²⁹ Nebude-li tedy hrozba skutečná, ale pouze subjektivně chápána, nemohou být nahrazeny ani vynaložené náklady. Zároveň musí být pro úspěšné uplatnění uvedeného nároku splněna podmínka existence příčinné souvislosti mezi vynaloženými náklady a požadavkem prevence, tedy že náklady směřovaly skutečně a účinně proti hrozící újmě. Tento požadavek tak nebude splněn v případech, kdy byly takové náklady vynaloženy na opatření, která však nebyla nutná, nebo nebyla schopná újmu odvrátit.

1.4.3. Oznamovací povinnost

Druhým případem zvláštní prevenční povinnosti je povinnost oznamovací (notifikační), upravená v § 2902 OZ. Smyslem ustanovení je založení notifikační povinnosti škůdci, který má poškozenému umožnit, aby on sám měl možnost hrozící újmu minimalizovat či dokonce úplně vyloučit. Osobou povinnou k notifikaci je dle uvedeného ustanovení § 2902 ten, kdo porušil právní povinnost (ať již smluvní nebo zákonnou), nebo ten, kdo ji dosud neporušil, ale může a má vědět, že ji poruší. Povinná osoba tedy buď právní povinnost již porušila, nebo jí teprve poruší, a zároveň si je takového stavu vědoma. Notifikační povinnost může vzniknout ze smluvního vztahu i ze zákona, přičemž nejen z ustanovení občanského zákoníku, ale i z jiných právních předpisů, např. zákon o bankách. Splnění oznamovací povinnosti vyžaduje, aby oznámení o hrozící újmě bylo učiněno potenciálnímu poškozenému, tedy osobě, která má poté možnost zakročit a újmu minimalizovat. Oznámení musí být zároveň učiněno bez zbytečného odkladu, tedy tak rychle, jak je to možné, aby mohl potenciální poškozený včas reagovat. V případě, že oznámení o hrozící újmě nebude učiněno řádně a včas, notifikační povinnost nebude splněna a následky budou stejné jako by oznámení nebylo učiněno vůbec. Předlohou úpravy § 2902 OZ byl § 377 Obchodního zákoníku, nicméně současná úprava je od té předešlé rozdílná v tom, že po splnění notifikační povinnosti, tedy pokud byla hrozba včas oznámena, nemá potenciální poškozený povinnost, ale právo zakročit a minimalizovat tak újmu. Ustanovení je tak v souladu se zásadou autonomie vůle, neboť je soukromou záležitostí každého, jakým způsobem

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.9.2004, sp.zn.25 Cdo 1360/2003, uveřejněn na www.nsoud.cz.

nakládá se svým majetkem a zda tedy zakročí na jeho ochranu. Nicméně zákon v takovém případě stanoví, že pokud škůdce splnil svou oznamovací povinnost řádně a včas a poškozený nevyužil svého práva a neučinil nic, aby minimalizoval hrozící újmu, nebude mít nárok na náhradu té části újmy, které mohl zabránit. Ve zbylé části bude jeho nárok nadále trvat.

1.4.4. Zakročovací právo na vlastní ochranu

Úprava třetího případu zvláštní prevence je obsažena v § 2903 odst. 1 OZ. Jak jsem napověděl v nadpisu, nejedná se, na rozdíl od § 2901 OZ, o *povinnost zakročit* na ochranu jiného, ale o *zakročovací právo*, které má sám potenciálně poškozený k odvrácení újmy, která mu hrozí. Hrozba újmy musí být v takovém případě objektivně bezprostřední a reálná, neodůvodněný strach či obava z možnosti vzniku újmy v budoucnu stačit nebudou. Obdobnou úpravu si rovněž pamatujeme z minulosti,³⁰ nicméně v současné úpravě nalezneme výraznou odlišnost, neboť se opět vychází ze zásady autonomie vůle a ten, komu škoda hrozí, nemá již zakročovací povinnost, ale právo svobodně se rozhodnout, zda v případě hrozící újmy na svém majetku zasáhne nebo zůstane nečinný. Tato formulace vychází z principu, že *každý má hájit své zájmy*. Sankcí za takovou nečinnost je opět situace, že si poškozený ponese ze svého tu část újmy, které mohl zabránit, ale rozhodl se tak neučinit. Jak ale napovídá zákon, zásah i tato případná následná sankce za nečinnost jsou korigovány kritériem přiměřenosti vzhledem ke konkrétním okolnostem, v praxi tedy nelze poškozeného nutit, aby se vrhl například do hořícího domu a vynášel věci, aby tak zabránil větší škodě.³¹

1.4.5. Soudní prevence

Konečně za čtvrtou úpravu o zvláštní prevenci můžeme považovat soudní opatření k odvrácení hrozící újmy obsažené v § 2903 odst. 2 OZ, které stanoví, že *„při vážném ohrožení může ohrožený požadovat, aby soud uložil vhodné a přiměřené*

³⁰ § 417 zákona č.40/1964 Sb., občanský zákoník

³¹ Srov. VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 34, ISBN 978-80-7263-940-3.

opatření k odvrácení hrozící újmy.“³² Zjednodušeně můžeme říci, že pokud hrozí závažná újma, může se na základě uvedeného ustanovení ohrožený domáhat u soudu, aby uložil ohrožovateli jistou povinnost. Typicky půjde o povinnost zdržet se určitého chování či naopak povinnost určitým způsobem jednat. Z úpravy vyplývají i aplikační kritéria. Prvním požadavkem je vážná hrozba újmy. Újma musí skutečně hrozit, její vznik tedy je pravděpodobný a dá se očekávat. Nestačí být pouze hrozbou hypotetickou, nicméně není ani třeba, aby byla bezprostřední. Postačí tedy prosté ohrožení, jehož existenci v době rozhodování soudu musí žalobce prokazovat.³³ Podmínkou naopak nebude přesné vyčíslení škody, neboť ta může vzniknout až v budoucnu. Ovšem pokud ohrožení spočívá v jednání škůdce, musí nejprve k tomuto jednání dojít, či se musí prokázat alespoň to, že se žalovaný (škůdce) opravdu jednat tímto způsobem chystá. Opět nebude stačit pouhá domněnka či neodůvodněný strach o tom, že by škůdce takto mohl někdy v budoucnu jednat, vznik újmy musí být pravděpodobný a musí skutečně hrozit. Druhým požadavkem je, aby soud uložil opatření vhodná a přiměřená k odvrácení újmy. Záleží na volné úvaze soudu, která opatření budou v konkrétním případě splňovat tyto podmínky, neboť zákon je blíže nespécifikuje. Nicméně takové opatření musí být přiměřené k okolnostem případu a musí souviset s hrozící újmou. Musí tedy směřovat k odstranění neoprávněných zásahů do práv ohroženého. Typicky je popsáno ustanovení § 2903 odst. 3 OZ aplikováno na případech, jejichž předmětem jsou sousedské spory. Např. domu z důvodu jeho špatného technického stavu hrozí zřícení a tím i poškození sousedova pozemku. Vlastníkovi domu bude přikázáno, aby provedl bezpečnostní opatření.

Závěrem k tomuto pojednání o prevenci uvádím, že občanský zákoník, jakožto kodex a obecný pramen občanského práva, není jediným právním předpisem, který upravuje a zdůrazňuje prevenční povinnost. Další úpravu speciální povahy můžeme nalézt ve zvláštních právních předpisech, např. v části jedenácté zákoníku práce, v zákoně č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, či v zákoně č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích.

³² Srov. § 2903 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.5.2006, sp.zn.25 Cdo 163/2005, uveřejněn na www.nsoud.cz.

1.5. Subjekty odpovědnosti za škodu

„Odpovědnost za škodu či nemajetkovou újmu lze vymezit jako zvláštní závazkový vztah mezi škůdce a poškozeným, který vyplývá z předchozího porušení právní povinnosti ze strany škůdce (závazek z deliktu), a jenž je založen na povinnosti škůdce nahradit poškozenému takto způsobenou škodu nebo nemajetkovou újmu, a tomu odpovídající právo poškozeného tuto náhradu po škůdci žádat a případně se jí domáhat i u soudu.“³⁴ Subjekty takového vztahu označujeme jako škůdce a poškozeného.

1.5.1. Škůdce

Povinnost k náhradě újmy dle občanského zákoníku se řídí zásadou, že si každý nese škodu jemu způsobenou sám.³⁵ Pouze za splnění zákonných předpokladů vznikne tato povinnost nahradit škodu osobě odlišné - škůdci. Pokud by předpoklady splněny nebyly, povinnost hradit mu nevznikne. Škůdce je každá osoba, která odpovídá za způsobenou majetkovou škodu, či nemajetkovou újmu a má povinnost ji nahradit. Tato povinnost vznikne v důsledku porušení povinnosti, jež vyplývá ze zákona, ze smluvního ujednání, nebo z porušení zásad dobrých mravů. Povinnost nahradit škodu vznikne škůdci, pokud ji svým jednáním zavinil. Bez ohledu na své zavinění vznikne výhradně v případech zvláště stanovených zákonem (např. v § 2924 OZ škoda z provozní činnosti) a v obecném případě při porušení smluvní povinnosti. Nemajetkovou újmu, jak vyplývá z ustanovení § 2894, je škůdce povinen odčinit jen v případě, že byla tato povinnost výslovně ujednána, nebo tak stanoví zvláštní zákon.

Mezi subjekty, u kterých připadá v úvahu vznik povinnosti k náhradě újmy, teorie řadí fyzické osoby, právnické osoby a stát, či územně samosprávné celky (obce, kraje).³⁶

³⁴ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E., *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Grada Publishing, a.s., 2014, s. 17, ISBN 978-80-247-5165-8.

³⁵ VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 11, ISBN 978-80-7263-940-3.

³⁶ Toto rozdělení např. v KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014 194s. ISBN 978-80-7380-516-6, nebo v KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo, 3. Vydání*, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 471.

1.5.2. Fyzické osoby

V případě, že se ke vzniku povinnosti k náhradě újmy vyžaduje také prvek zavinění, jedná se o odpovědnost subjektivní neboli odpovědnost za zavinění. Kromě této známe také odpovědnost bez ohledu na zavinění, nazývanou též odpovědností objektivní. K tomuto podrobněji v následující kapitole, nyní zpět k subjektivní odpovědnosti za zavinění. Aby mohla být osoba způsobilá k zaviněnému protiprávnímu jednání, tedy aby vůbec mohla založit svou vlastní právní odpovědnost, musí mít deliktní způsobilost. Rozsah deliktní způsobilosti je odvislý od svéprávnosti³⁷ osoby, což vyplývá z díkce § 24 OZ. V plném rozsahu se deliktní způsobilost, tedy způsobilost odpovídat za své protiprávní jednání, které má za následek újmu, nabyvá okamžikem, kdy se člověk stane plně svéprávným, čehož může dosáhnout dle občanského zákoníku třemi různými způsoby. Prvním a zároveň nejčastějším způsobem je dosažení zletilosti, tedy dovršení věku osmnácti let, viz § 30 odst. 1 OZ. Druhým případem je uzavření manželství osobou starší šestnácti let s přivolením soudu. Třetí možností je tzv. emancipace, neboli situace, kdy je osobě před dosažením zletilosti na návrh přiznána svéprávnost soudem za podmínek v § 37 OZ. Samotná deliktní způsobilost se sestává ze dvou složek, ze schopnosti rozpoznat a posoudit své chování a jeho následek (schopnost rozumová) a ze schopnosti toto jednání ovládnout (schopnost volní, určovací). Jak vyplývá z § 2920, osoby, které nemají plnou svéprávnost, buď z toho důvodu, že ještě nenabyli zletilosti, nebo sice dovršili požadovaný věk osmnácti let, ale trpí duševní poruchou, jsou povinny nahradit způsobenou škodu za podmínky, že byly schopny své jednání ovládnout a posoudit jeho následky, neboli zda v okamžiku protiprávního jednání měly schopnost rozpoznávací a zároveň určovací. Tuto podmínku soudy musí zkoumat vždy dle individuálního případu, často za pomoci znaleckého dokazování, neboť je nutno postupovat subjektivně, tj. individuálně posoudit každého škůdce, jeho psychický stav a to s ohledem na jeho poměry, vyspělost apod.³⁸ V případě, že soud dospěje k závěru, že uvedená podmínka splněna nebyla, nemůže být tato osoba povinna k náhradě způsobené újmy, neboť nebude splněn předpoklad zavinění. Pouze

³⁷ Občanský zákoník z roku 1964 používal termín „způsobilost k právním úkonům.“

³⁸ K tomu podrobněji VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 85, ISBN 978-80-7263-940-3.

v mimořádných případech je umožněno, aby poškozený měl vůči takovéto osobě právo na náhradu, a to „*je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům škůdce a poškozeného.*“³⁹

Duševní poruchu, kvůli které jednajícimu, který je jí stížen, nevznikne povinnost k náhradě újmy, občanskoprávní nauka vnímá jako „*takový psychický stav fyzické osoby, který u ní vylučuje náležitý výkon buď rozumové či volní způsobilosti anebo obou způsobilostí*“⁴⁰ Může být buď trvalého druhu, nebo přechodná (krátkodobá), tedy působící pouze v době protiprávního jednání. Typicky tím je stav nastalý po užití drogy, jednání v opilosti, ale i jednání v hypnóze. Jiná je ovšem situace, na kterou pamatuje § 2922 OZ, kdy se škůdce do takového stavu, kdy není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, dostane vlastním zaviněním. V takovém případě totiž povinnost nahradit újmu vzniklou v tomto stavu mít škůdce bude.

1.5.3. Právnícké osoby

Právníckou osobu zákon definuje v § 20 odst. 1 OZ jako organizovaný útvar, který má právní subjektivitu a dle své právní povahy má práva a povinnosti. S právní povahou právnícké osoby se neslučují například práva a povinnosti v oblasti rodinného práva, čili do těchto vztahů právnícká osoba vstupovat nebude. Právní osobnost získává právnícká osoba dle § 118 OZ okamžikem svého vzniku. S právní osobností právnícké osoby se kryje i její způsobilost k jednání a deliktní způsobilost, tedy schopnost být odpovědný za protiprávní jednání. Právnícká osoba však oproti fyzickým osobám nemůže vzhledem ke své povaze jednat sama za sebe a tedy se sama nemůže dopustit ani protiprávního jednání. Jak vyplývá z obsahu ustanovení § 161 a nás. OZ, za právníckou osobu musí jednat v zastoupení k tomuto oprávněná osoba fyzická, typicky člen statutárního orgánu, oprávněn zastupovat právníckou osobu ve všech záležitostech, dále pak zaměstnanci, členové a jiní zástupci na základě plné moci. Pokud se takto za právníckou osobu jednající fyzická osoba dopustí při plnění svých úkolů protiprávního činu, bude tento protiprávní čin zavazovat přímo právníckou osobu.⁴¹ Z uvedeného

³⁹ § 2920 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku

⁴⁰ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 473.

⁴¹ Srov. § 167 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku.

plyne, že právní následky jednání těchto zastupujících osob se přičítají právnické osobě a povinnost k náhradě takto vzniklé újmy tak vznikne přímo právnické osobě a ne jejímu zástupci. Obdobnou dikci můžeme dovodit i z obsahu § 2914 OZ věty první, která stanoví, že „*kdo při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, nahradí škodu jím způsobenou stejně, jako by ji způsobil sám.*“⁴² Takto protiprávně jednajícím zástupcům právnické osoby sice nevznikne povinnost k náhradě újmy přímo vůči poškozenému, nicméně tím nebude dotčena jejich povinnost k náhradě škody vůči právnické osobě dle pracovněprávních či jiných předpisů.⁴³ V uvedených případech se bude především zkoumat, zda byla splněna podmínka § 167 OZ, tedy zda se za právnickou osobu jednající osoba (člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný zástupce) dopustila protiprávního činu při plnění svých úkolů. V opačném případě by totiž povinnost k náhradě újmy vzniklé tímto činem právnické osobě nevznikla. Soud konkretizoval, že v případě jednajícího zaměstnance bude pro určení, „*zda jednal v rámci plnění svých pracovních úkolů, rozhodující, zda se z věcného, místního i časového hlediska jednalo objektivně o činnost konanou pro zaměstnance, a to nejen na jeho příkaz, ale též z vlastního podnětu.*“⁴⁴

Výše zmíněné situace však nesmíme zaměňovat s případy, na které dopadá ustanovení § 2914 věty druhé OZ, kdy se určitá osoba výslovně zaváže, že za někoho provede samostatně určitou činnost a přitom dojde ke vzniku škody. Taková osoba totiž nebude vnímána jako zaměstnanec, zmocněnec či pomocník, ale jako tzv. subdodavatel, a v případě, že dojde ke vzniku újmy následkem jeho samostatné činnosti za někoho jiného, povinnost k náhradě této škody vznikne přímo tomuto subdodavateli. Pouze za předpokladu, že by osoba při výběru tzv. subdodavatele postupovala nepečlivě, nebo kdyby na něj při jeho činnosti nedostatečně dohlížela, bude ručit za splnění jeho povinnosti k náhradě škody vzniklé v souvislosti s touto činností. Řádným výběrem subdodavatele se má na mysli zejména zjištění jeho referencí, bývalé činnosti, lidských vlastností a dostatečné odbornosti, aby nebyly pochybnosti o tom, že svou činnost

⁴² Srov. § 2914 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku.

⁴³ KINDL, M, ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014 s. 194. ISBN 978-80-7380-516-6.

⁴⁴ usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn.21 Cdo 1148/2002 ze dne 24.2.2003, uveřejněno na www.nsoud.cz

provede řádně a zodpovědně.⁴⁵ V opačném případě, pokud bude porušeno pravidlo řádného výběru nebo dozoru, vznikne osobě, pro kterou subdodavatel provádí samostatně činnost, v případě vzniku škody subsidiární ručitelský závazek závislý na závazku primárním, tedy na závazku samotného subdodavatele nahradit způsobenou škodu. Tedy v momentě, kdy subdodavatel svůj splatný závazek nesplní, bude jej muset splnit osoba, pro kterou subdodavatel činnost vykonával. Častým prostředím, kde se můžeme s těmito situacemi setkat, je oblast stavebnictví. Stavební firma obvykle spolupracuje se subdodavateli, např. s elektrikáři či s řidiči nákladních vozidel, kteří, jakožto samostatní podnikatelé, vykonají určitý díl práce a stavební společnost jim za toto zaplatí.

1.5.4. Stát

V soukromoprávní oblasti se dle dikce § 21 OZ „*stát považuje za právnickou osobu.*“ Tedy i jeho odpovědnost za způsobenou škodu bude mít charakter jako u kterékoliv jiné právnické osoby. Nicméně v případě, že se bude jednat o škodu způsobenou při výkonu veřejné moci, pak se bude odpovědnost státu a územně samosprávných celků řídit zvláštním zákonem č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím, nebo nesprávným úředním postupem. Zákon vymezuje tuto odpovědnost jako absolutně objektivní, nelze se jí tedy zprostit (exkullovat). Jedním z předpokladů pro vznik odpovědnosti je vydání nezákonného rozhodnutí či nesprávný úřední postup, což bude muset poškozený jakožto osoba nesoucí důkazní břemeno prokázat, neboť platí presumpce správnosti aktu veřejné moci.⁴⁶ Naopak, vzhledem k objektivnímu charakteru této odpovědnosti není vyžadováno zavinění. V případě, že stát, jakožto odpovědný subjekt, nahradí majetkovou škodu nebo poskytne zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, vznikne mu právo na

⁴⁵ Blíže VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971.* Olomouc: ANNAG, 2015, s. 69, ISBN 978-80-7263-940-3.

⁴⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3.12.2007 sp.zn. I ÚS 544/06, uveřejněno na <http://kraken.slv.cz/I.US544/06>.

regresní úhradu vůči úřednickým osobám a územním celkům v přenesené působnosti, pokud škodu způsobily.⁴⁷

1.5.5. Škoda způsobená více osobami

Zákon v ustanovení § 2915 OZ pamatuje i na situace, kdy se na vzniku škody podílí více osob. „*Způsobí-li škodu více škůdců, jsou povinni nahradit škodu společně a nerozdílně.*“⁴⁸ Uvedené nazýváme tzv. *solidární odpovědností*. V praxi to znamená, že škůdci jsou povinni uhradit poškozenému celý dluh společně, a to s tím, že poškozený má právo vyžadovat celé plnění po kterémkoliv z nich, může si tedy vybrat, za kterým ze škůdců svůj nárok uplatní. Vícero osob, jakožto škůdců, bude takto solidárně odpovídat za škodu i v případě, kdy se dopustili deliktu samostatně, a nelze zjistit, kdo z nich je skutečným škůdcem. Jako příklad uvádí učebnice situaci, kdy „*čtyři osoby hází kameny na okolo jedoucí auta a jeden z nich skutečně auto zasáhne a způsobí škodu.*“⁴⁹

Za výjimečných okolností, které stanovuje § 2915 odst. 2 OZ jako „*důvody zvláštního zřetele,*“ soud může rozhodnout o tom, že se povinnost k náhradě škody v případě několika škůdců nebude řídit pravidly solidární odpovědnosti, ale naopak, dle odpovědnosti dělené, tedy že se jejich povinnost k náhradě škody bude lišit dle míry účasti daného škůdce na škodlivém následku. Nepůjde – li tato míra účasti přesně určit, soud přihlédne k míře pravděpodobnosti. Takto rozhodnout soud může pouze za předpokladu, že to nebude v rozporu se zájmy poškozeného. Důvodem zvláštního zřetele je především nepatrný podíl škůdce na vzniku újmy. Zákonodárce zároveň v § 2915 odst. 2 věty druhé OZ taxativně určil situace, kdy rozhodnutí o použití dílčí odpovědnosti není možné, těmi jsou případy, kdy se „*některý škůdce vědomě účastnil na způsobení škody jiným škůdcem nebo je podněcoval či podporoval nebo pokud lze připsat celou škodu každému škůdci, byť jednali nezávisle, nebo má-li škůdce hradit*

⁴⁷ Blíže ohledně regresní náhrady státu a jejím rozsahu např. v KOBLIHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J.,: *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2012, ISBN 978-80-87212-97-4, s. 81-83.

⁴⁸ RABAN, Přemysl et al. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, s. 409. ISBN 978-80-87713-10-5.

⁴⁹ VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 72, ISBN 978-80-7263-940-3.

*škodu způsobenou pomocníkem a vznikla-li povinnost k náhradě také pomocníkovi.*⁵⁰

V případě, že jeden z několika solidárně zavázaných škůdců povinnost k náhradě újmy splní, může se s těmito ostatními škůdci následně vypořádat a to dle míry účasti. Rozlišení míry účasti jednotlivých škůdců má tedy v občanském právu sice smysl, nicméně pouze ve vztahu škůdce, který splnil solidární závazek několika povinných, k ostatním škůdcům, se kterými se chce vypořádat. Ohledně nároku primárního poškozeného vůči všem solidárně odpovědným totiž míra účasti nehraje roli.⁵¹

1.5.6. Poškozený

Poškozeným je ten, komu byla škoda či nemajetková újma způsobena, a má tak právní nárok žádat po škůdci náhradu. V některých případech zákon přiznává tento nárok vůči škůdci nejen primárnímu poškozenému, ale i třetím osobám, tzv. *sekundárním poškozeným*. Příkladem budiž náhrada škody třetí osobě při porušení smluvní povinnosti za podmínek § 2913 odst. 1 OZ,⁵² nebo případ náhrady nemajetkové újmy tomu, „*kdo důvodně pociťuje způsobenou újmu jako osobní neštěstí*“ dle ustanovení § 2971 OZ.

Pro poškozeného je významným ustanovením § 2918 OZ, neboť pokud škoda vznikla nebo se zvětšila v důsledku spolupůsobení poškozeného nebo následkem okolností, které se poškozenému přičítají, povinnost škůdce k náhradě vzniklé újmy se poměrně sníží. Jak dovodil Nejvyšší soud, „*spolupůsobení poškozeného může být komisivní nebo omisivní a může k němu dojít nejen při deliktu škůdce, ale i před ním, či po něm.*“⁵³ Okolnosti, které se dle uvedeného ustanovení budou poškozenému přičítat, budou zejména ty případy, kdy si poškozený mohl počínat obezřetněji, aby zabránil či omezil vzniku újmy, nicméně přesná sjednocující kritéria ohledně míry poměrného snížení nejsou. Časté případy spoluúčasti poškozeného nalezneme při řešení nároků z dopravních nehod, kdy poškozený ovlivnil výši škody tím, že nebyl připoutaný, nebo

⁵⁰ § 2915 odst. 2 věty druhé zákona č. 89/2012 Sb, občanského zákoníku.

⁵¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 2126/2000 ze dne 22.8.2002, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁵² § 2913 odst. 1 OZ stanoví, že „*poruší-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit.*“

⁵³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 4562/2008 ze dne 20.7.2010, uveřejněno na www.nsoud.cz.

že si jako spolujezdec sedl do vozidla, ačkoliv věděl, že řidič je pod vlivem alkoholu. V případě, kdy se například obě tyto okolnosti nakumulují, může míra poměrného snížení nároku dosáhnout i hranice 50%.⁵⁴

1.6. Promlčení

Některá práva mají zákonem stanovenou lhůtu pro své vykonání, tím je nejčastěji myšlena lhůta k podání žaloby, tedy k uplatnění u soudu. Uplynutím této lhůty se vynutitelnost takového práva oslabí, a tím se oslabí i pozice oprávněného subjektu. Oprávněná osoba se má řídit zásadou *vigilantibus iura*, má být tedy bdělá a má o svá práva řádně a včas pečovat. Jde o institut, který má být motivačním prvkem k tomu, aby se subjekty o svá práva řádně staraly. V případě, že tato stanovená lhůta pro vykonání práva uplyne, jedním z následků je právě promlčení. Jedna z mnoha obdobných definic vymezuje promlčení jakožto „*právní následek marného uplynutí lhůty dané k uplatnění práva.*“⁵⁵ Právo sice nezanikne, nicméně se stane soudně nevyhmatelným. Takovéto účinky promlčení nenastanou automaticky, je nutno splnit celkem tři předpoklady. Musí dojít k uplynutí promlčecí lhůty daného práva, zároveň je potřeba, aby v této době oprávněná osoba právo v této lhůtě neuplatnila u soudu. Posledním bodem je, aby povinný u soudu uplatnil námitku promlčení, která mu vznikne právě v důsledku marného uplynutí promlčecí lhůty. V takovém případě bude nárok oprávněné osoby soudem zamítnut jako promlčený. Naopak, pokud by povinný námitku promlčení před soudem nevznášel, nárok bude přiznán. Po promlčení nároku bude nárok nadále existovat jen jako naturální obligace, přičemž osoba povinná nemá povinnost plnit, nicméně plnit může, a tím pádem jeho plnění nebude bezdůvodným obohacením osoby oprávněné. Stejně tak nebude moci požadovat vrácení toho, co takto plnil.

U práva na náhradu škody a jiné újmy platí obecná tříletá subjektivní promlčecí lhůta podle § 629 odst. 1 OZ. Objektivní lhůta je pak stanovena délkou deseti let.

⁵⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 25 Cdo 3171/2013 ze dne 29.1.2014, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁵⁵ DVORÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 405, ISBN 978-80-7478-325-8.

Nicméně v případech úmyslného způsobení újmy, nebo újmy způsobené úplatkářstvím, je objektivní lhůta prodloužena až na 15 let. Pokud jde o újmu na svobodě, životě nebo zdraví, objektivní lhůta se nepoužije vůbec.⁵⁶ Promlčecí lhůty počínají běžet dnem, kdy mohlo být právo uplatněno poprvé. Kromě toho běh subjektivní lhůty vyžaduje, aby se osoba oprávněná dozvěděla o rozhodných okolnostech, tedy o porušení povinnosti, o vzniklé újmě, i o pachateli. Není nutno vědět např. přesně výši škody, nebo mít jistotu v odpovědné osobě, to zpravidla najisto rozhodne až soud či jiný orgán. Lhůta objektivní počíná běžet nezávisle na vědomí oprávněného subjektu.

Dispozitivní úprava v OZ dokonce dovoluje subjektům ujednat si délku promlčení lhůty odlišně od té zákonné. Nejmenší možnou délkou je tak jeden rok, tou nejdelší období patnáctileté. V případě, že nebude ujednaná délka splňovat tyto podmínky, k ujednání se nebude přihlížet. Stejný osud by dle § 630 odst. 2 OZ stihl i případy ujednání stran o délce promlčecí lhůty v neprospěch slabší strany, a ujednání o kratší lhůtě u práv na plnění vzniklých z újmy na svobodě, životě nebo zdraví nebo u práva vzniklého z úmyslného porušení povinnosti.

⁵⁶ Viz. § 636 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku

2. Povinnost k náhradě škody

2.1. Vznik povinnosti k náhradě škody

Již jednou bylo předestřeno, že „povinnost k náhradě újmy je v občanském zákoníku vedena zásadou, že si každý nese škodu jemu způsobenou sám.“⁵⁷ Pouze za určitých okolností bude mít povinnost k náhradě škody osoba jiná než poškozený, konkrétně škůdce. Aby však tato povinnost k náhradě újmy škůdci vznikla, je potřeba splnit zákonné předpoklady. Obecnými předpoklady vzniku povinnosti k náhradě újmy jsou, jak ostatně deklaruje i Nejvyšší soud,⁵⁸ celkem čtyři. První podmínkou je porušení právní povinnosti, tedy delikt (protiprávní čin), nebo stav. Dále je to vznik újmy ve sféře poškozeného, ať již ve formě materiální škody, či nemajetkové újmy. Třetí obligatorní podmínkou je existence příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti a vznikem újmy neboli kauzální nexus.⁵⁹ Posledním článkem je prvek subjektivní, zavinění, a to ve formě úmyslu či nedbalosti. Zatímco první tři předpoklady musí být splněny ke vzniku povinnosti k náhradě újmy vždy a kumulativně, zavinění zákon v určitých případech nevyžaduje, což je typické u objektivní odpovědnosti, kde tato povinnost vznikne právě bez ohledu na zavinění. V případě, že jedna z obligatorních náležitostí chybí, nemůže povinnost k náhradě újmy vůbec vzniknout. Podotýkám, že v případě soudního sporu o náhradu újmy leží břemeno tvrzení i důkazní na straně žalobce, tedy poškozeného, a je tedy na něm, aby existenci těchto skutečností prokázal.

⁵⁷ Blíže VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 11, ISBN 978-80-7263-940-3.

⁵⁸ V usnesení Nejvyššího soudu ČR sp.zn.28 Cdo 1064/2005 ze dne 22.5.2007, uveřejněno na www.nsoud.cz, nebo v rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp.zn.25 Cdo 371/2007 ze dne 17.6.2009, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn.33 Odo 1629/2006 ze dne 11.3.2009, uveřejněno na www.nsoud.cz.

2.1.1. Porušení právní povinnosti

Prvním obecným předpokladem, který musí být pro vznik povinnosti k náhradě újmy bezpodmínečně splněn, je porušení či nesplnění právní povinnosti, tedy delikt. Právní povinnost může pro subjekt vyplývat buď přímo ze zákona, či z jiné právní skutečnosti – z konstitutivního rozhodnutí státního orgánu, ze smlouvy, z právních událostí a z protiprávních stavů.⁶⁰ Naopak by nemělo docházet k tomu, aby právní povinnosti vznikaly samovolně, bez právního důvodu. To vyplývá zejména ze zásady legální licence, zakotvené v našem právním řádu na ústavněprávní úrovni v čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že „každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ S touto dikcí koresponduje i obsah čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, ze kterého vyplývá, že „povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.“

Porušením právní povinnosti se rozumí rozpor chování subjektu s objektivním právem. Deliktním jednáním je však nejen jednání přímo porušující povinnost a určitou normu, tedy jednání *contra legem*, ale i jednání, které smysl a účel normy obchází (*in fraudem legis*). K porušení či k ohrožení právní povinnosti může dojít komisivně i omisivně, tedy konáním, při kterém dojde k porušení povinnosti, nebo opomenutím, kdy naopak nedojde ke splnění nějaké povinnosti, která pro subjekt vyplývá. Před příchodem současného občanského zákoníku nebylo rozhodující, zda byla porušená povinnost uložena smlouvou či právním předpisem, ustanovení § 420 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964 totiž stanovilo, že „každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti.“ Občanský zákoník z roku 2012 však toto pojetí opustil a zavedl tzv. *dualismus civilního deliktu* a odděluje tak smluvní a mimosmluvní náhradu škody, přičemž upravuje tři obecné případy vzniku povinnosti k náhradě a to při porušení dobrých mravů, porušení povinnosti stanovené zákonem a porušení povinnosti vyplývající ze smlouvy, podrobněji viz další výklad. Rozdíl ve vzniku či aktivaci povinnosti k náhradě škody mezi uvedenými případy spočívá zejména ve vyžadované míře zavinění, u každého je totiž vyžadován jiný stupeň zavinění. Závazky

⁶⁰ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 347 – 351, ISBN 978-80-7478-325-8.

z deliktů tedy mohou být zaviněné i nezaviněné. Typicky bez zavinění může vzniknout povinnost k náhradě újmy v situaci, kdy je stanovena tzv. objektivní odpovědnost, tj. odpovědnost bez ohledu na zavinění, např. odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem, kterou hradí vždy vlastník zvířete.

Kromě protiprávního jednání, tedy deliktu, může splnit první předpoklad pro vznik povinnosti k náhradě újmy i situace, kterou nazýváme *protiprávním stavem*.⁶¹ Jedna z definic popisuje tento termín jako „*právní skutečnost nezávislou na lidské vůli, která má za následek rozpor s objektivním právem.*“⁶² Typickým případem je zákonem povolený provoz určité činnosti v souvislosti s výbušnými či chemickými látkami, který je zdrojem rizika pro okolí, neboť je u takovýchto činností zvýšené nebezpečí vzniku škody. Zákon sice takové činnosti umožňuje, nicméně v případě, že v souvislosti s touto rizikovou činností dojde ke vzniku majetkové či nemajetkové újmy, vznikne rozpor s objektivním právem, tedy protiprávní stav. A již samotná existence tohoto stavu zakládá provozovateli rizikové činnosti povinnost k náhradě újmy, typicky takový stav napravit či odstranit, a to nehledě na to, jestli tento stav nastal zaviněným protiprávním jednáním.

2.1.2. Vznik újmy

Druhým obligatorním předpokladem pro vznik či aktivaci závazku z deliktu je vznik újmy. *Újma* je klíčovým termínem právní úpravy deliktů odpovědnosti v občanském zákoníku. Jak vyplývá i z důvodové zprávy, občanský zákoník z roku 2012 opustil dřívější čistě materialistické pojetí a vnímá po obsahové stránce *újmu* v širším smyslu, než tomu tak bylo u občanského zákoníku z roku 1964 u pojmu *škoda*. Nicméně i Ústavní soud vyslovil tezi, že „*pod pojmem škoda je míněna i imateriální újma.*“⁶³ Újmou je jakákoliv majetková i nemajetková ztráta, ke které došlo na straně poškozeného v důsledku porušení právní povinnosti ze strany škůdce. Dle občanského

⁶¹ Občanský zákoník z roku 2012 zmiňuje tento pojem v § 6 odst. 2: „*Nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Nikdo nesmí těžit ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má kontrolu.*“

⁶² KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014 s. 188, ISBN 978-80-7380-516-6.

⁶³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14.4.2009 sp.zn. II ÚS 1191/08, uveřejněno na <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-1191-08>.

zákoníku má újma dvě základní formy. Obě spolu úzce souvisí a nelze je v praxi striktně oddělovat. První formu představuje *majetková (materiální) újma*, neboli újma na jmění, která je přesně vyčíslitelná v penězích. Vedle majetkové škody existuje *nemajetková újma (imateriální, morální)*. Nemajetková újma nespočívá ve ztrátě na majetku, ale plyne z neoprávněného zásahu do osobních práv či v újmě na osobě samotné. Na rozdíl od škody, která se hradí vždy, povinnost nahradit nemajetkovou újmu vzniká, nebylo – li ujednáno jinak, pouze ve zvláštních případech, které stanoví zákon. Občanský zákoník sice používá pojem *škoda*, ale úprava se přiměřeně použije i pro nemajetkovou újmu.

Dalším možným dělením újmy je na přímou a nepřímou. Příмым poškozením rozumíme přímou újmu, ať již materiální či nemateriální, která vznikne přímo poškozenému jako následek negativního zásahu škůdce. Poškozený má pak nárok na náhradu takovéto újmy. Případem újmy nepřímé je situace, kdy újma vznikne třetí osobě a to proto, že poškozeného zasáhla škodná událost a negativní následek se projevil i u této třetí osoby, neboť mezi ní a poškozeným existuje určitý vztah, nejčastěji rodinný či zaměstnanecký. Typicky budou tedy těmito třetími osobami osoby blízké, zaměstnavatel, zdravotní pojišťovny. V určitých případech občanský zákoník přiznává nárok na náhradu škody i těmto subjektům, např. § 2913 odst. 1 třetí osobě při porušení smluvní povinnosti, pozůstalým osobám v případě usmrcení dle § 2959. I pro úspěšné uplatnění nároku na náhradu nepřímé újmy je však zapotřebí prokázat splněné předpoklady stejně jako u újmy přímé.

Samotnou existenci újmy i její výši bude muset v případě soudního sporu prokazovat opět poškozený, neboť na něm leží důkazní břemeno. Podrobněji se ke způsobům náhrady u jednotlivých druhů újmy budu věnovat v příslušné části mé diplomové práce.

2.1.3. Příčinná souvislost

Třetím nezbytným předpokladem pro vznik povinnosti k náhradě újmy je příčinná souvislost, někdy také nazývána *kauzální nexus*. V občanském zákoníku vysvětlení tohoto termínu nenalezneme, nicméně smysl tohoto pojmu v základu

vysvětluje latinský obrat *conditio sine qua non*, tedy, že závazek k náhradě újmy vznikne škůdci jen v případě, pokud je mezi porušením právní povinnosti a vznikem újmy poměr příčiny a následku. Existence tohoto poměru bude splněna, jestliže by v daném případě nedošlo ke vzniku újmy, pokud by nebyla porušena právní povinnost. Tedy nebýt příčiny v podobě porušení právní povinnosti, nenastal by následek v podobě vzniku újmy.⁶⁴ Kausální nexus se nepředpokládá, je tedy v případě soudního sporu předmětem dokazování, zda mezi porušením právní povinnosti a vzniklou újmou existuje poměr příčiny a následku. Důkazní břemeno leží opět na straně žalobce, kterým je poškozený. Aby byl se svým nárokem úspěšný, bude muset prokazovat existenci výše uvedeného poměru. Jak potvrdil i Nejvyšší soud ČR, zjišťování existence příčinné souvislosti je otázkou skutkovou.⁶⁵ Pro vznik povinnosti k náhradě újmy bude vždy potřeba řádně a s jistotou prokázat příčinnou souvislost, nestačí pouhá domněnka její existence.⁶⁶ V mnoha složitějších či odborné vzdělání vyžadujících případech bývá užitečnou pomocí v tomto směru znalecké dokazování. Nicméně ani znalec nemůže rozhodnout, zda byla podmínka příčinné souvislosti splněna, jeho úkolem je pouze soudu k rozhodování poskytnout odborné podklady. V praxi soudu zjišťování existence příčinné souvislosti zpravidla nedělá problém, nicméně život přináší mnohé složité situace a tak není výjimkou, pokud zároveň působí více příčin. Někdy musí takové skutečnosti nastat kumulativně, aby došlo k následku. Často také bude působit více příčin, avšak ne všechny budou stejně významné pro daný následek. Úkolem soudu ve své úvaze o existenci příčinné souvislosti je právě odlišit ty podstatné a pro daný případ relevantní, tedy kvalifikované právní skutečnosti, od těch nepodstatných. Proto musí soud řešit tuto otázku vždy v kontextu konkrétní situace a v konkrétních okolnostech případu. Ve výsledku musí být tato otázka vyřešena najisto, pouhá úvaha nepostačí. Soud také musí své rozhodnutí řádně odůvodnit a vypořádat se tak nejen se skutečnostmi pro případ relevantními, ale i s těmi, které podstatné nebyly. Pro prokázání poměru příčiny a následku je stěžejní věcná souvislost mezi porušením právní

⁶⁴ Obdobně např. KOBLIHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J.,: *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2012, s. 36, ISBN 978-80-87212-97-4.

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.6.2010, sp.zn. 25 Cdo 437/2008, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.7.2010, sp.zn. 25 Cdo 1244/2008, uveřejněno na www.nsoud.cz.

povinnosti a vznikem újmy.⁶⁷ Naopak časová souvislost není rozhodující, pouze může být pomocným vodítkem pro zjišťování souvislosti věcné. Dalšími pomocnými silami při rozhodování hlavní otázky, která z více příčin má za následek vznik konkrétní újmy, jsou dvě teorie *kauzality* (příčinné souvislosti).⁶⁸ První teorie je nazývána *teorií podmínky* a již byla výše nepřímo zmíněna (*conditio sine qua non*). Dle ní existuje poměr kauzality mezi porušením právní povinnosti a vznikem újmy, jestliže by k újmě nedošlo, nebýt porušení právní povinnosti. „V občanském právu je však tato teorie sama o sobě nedostatečná a je doplněna v českém právním systému dlouhodobě převažující teorií adekvátní příčinné souvislosti“⁶⁹

Dle této druhé teorie je ke splnění podmínky existence příčinné souvislosti zapotřebí nejen poměr příčiny a následku mezi porušením právní povinnosti a vzniklou újmou, ale zároveň musí být takový následek pro osobu škůdce v konkrétní situaci předvídatelný. Soud musí tedy posoudit, zda byla způsobená újma za konkrétních okolností dle obvyklého chodu věcí a zkušeností adekvátní a tedy předvídatelná vzhledem k porušení právní povinnosti. Úkolem soudu je tedy zhodnotit, zda vůbec za daných okolností škůdce mohl způsobenou újmu předvídat. Takové posuzování se určuje vždy dle objektivního měřítka, tedy jak by se v daném případě v konkrétní situaci na místě škůdce chovala normální, rozumně se chovající nezávislá osoba.⁷⁰ Nápomocí může být opět znalecké dokazování a především načerpané životní zkušenosti. Nicméně při rozhodování soud přihlíží i k osobě škůdce a jeho postavení či povolání. V případě, že škůdce bude odborníkem a dopustil se v souvislosti se svou odbornou činností protiprávního činu, bude na takovou osobu kladen vyšší požadavek předvídatelnosti a tím na něj bude i soud při hodnocení přísnější. Zároveň ústavní soud rozvedl tuto teorii tezí, že „pro odpovědnost za škodu není nutné, aby vznik určité škody byl pro jednajícího (škůdce) konkrétně předvídatelný, nýbrž je dostatečné, že pro optimálního pozorovatele není vznik škody vysoce nepravděpodobný.“⁷¹

⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.5.2004, sp. zn. 25 Cdo 1462/2003, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁶⁸ Srov. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 459.

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.4.2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁷⁰ Podrobněji KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 459.

⁷¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1.11.2007, sp. zn. I. ÚS 312/05, uveřejněno na <http://kraken.slv.cz/I.US312/05>.

V tomto směru můžeme vysledovat určitou podobnost s nedbalostní formou zavinění, nicméně nesmíme oba termíny zaměňovat, neboť zavinění je předpokladem subjektivním, kdežto příčinná souvislost ryze objektivním. Zároveň podmínka zavinění je pro vznik povinnosti k náhradě újmy vyžadováno jen v některých případech na rozdíl od příčinné souvislosti, která musí být splněna vždy. Další odlišnost spočívá v subjektu. „Zatímco u zavinění je subjektem konkrétní škůdce, u zkoumání příčinné souvislosti je subjektem imaginární, rozumně se chovající osoba.“⁷²

2.1.4. Zavinění

Kromě výše zmíněných podmínek, které musí být obecně splněny pro vznik povinnosti k náhradě újmy, existuje ještě čtvrtý segment, který musí být v některých případech naplněn, a tím jest zavinění. Proč je vyžadováno jen v některých případech, bude rozvedeno dále. Nyní k samotnému pojmu. Zavinění je, na rozdíl od třech předchozích objektivních předpokladů, předpokladem subjektivním. Je totiž chápáno „jako vnitřní psychický vztah škůdce ke svému protiprávnímu jednání a k jeho následku“⁷³ Zavinění se skládá ze dvou prvků, těmi jsou vědění a vůle. Složkou vědění máme na mysli rozeznávací schopnost škůdce, tedy zda mohl posoudit či rozeznat své chování a předvídat jeho následky. Druhým prvkem, složkou volní (vůle) se rozumí schopnost jednajícího (škůdce) ovládat své jednání. Abychom mohli hovořit o zavinění, je potřeba, aby byly obě složky, jak rozeznávací, tak ovládací, splněny kumulativně. Zároveň se obě složky musí vztahovat na protiprávní jednání škůdce, jím způsobenou újmu a na kauzální nexus mezi nimi. Z uvedeného vyplývá, že zavinění nemůže vzniknout bez protiprávního jednání. Nedojde-li k porušení právní povinnosti, tedy k objektivnímu rozporu s právním řádem, nemůže dojít ani ke vzniku odpovědnosti za zavinění. Nicméně nesmíme zavinění s pojmem protiprávnost zaměňovat, neboť protiprávní čin nemusí být vždy za každou cenu zaviněný, viz předchozí výklad. Ve

⁷² KOBLIHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J.,: *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka.* Praha: Leges, 2012, s37, ISBN 978-80-87212-97-4.

⁷³ RABAN, P. et al. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva.* Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, s. 405, ISBN-978-80-87713-10-5.

velkém počtu případů není naopak vyžadováno, aby škůdce nutně věděl, kterou konkrétní právní normu svým jednáním porušuje. Tím právní řád chrání před lhostejností a nepozorností škůdců, neboť ti se tak nemohou vymlouvat, že porušovanou právní normu neznají, nebo že si špatně vyložili její znění.

Dle různých kombinací a intenzity obou prvků zavinění, tedy vědění a vůle, rozlišujeme dvě základní formy zavinění, jimiž jsou úmysl (*dolus*) a nedbalost (*culpa*). V občanském právu se s úpravou a definicí těchto forem nesečkáme, neboť jsou přebrány z práva trestního, konkrétně z § 15 a § 16 trestního zákoníku. Zavinění ve formě úmyslu je v praxi pro společnost ve srovnání s nedbalostním o mnoho nebezpečnější. Má dva stupně, úmysl přímý a úmysl nepřímý. O úmysl přímý (*dolus directus*) se jedná za podmínek, kdy osoba jednající věděla, že svým jednáním způsobí či může způsobit újmu (prvek vědění) a zároveň ji způsobit chtěla (prvek vůle). Úmysl nepřímý (eventuální) spočívá v tom, že jednající osoba věděla, že svým jednáním může újmu či daný následek způsobit a byla s takovým následkem eventuálně srozuměna. Obdobně i stanovisko Nejvyššího soudu ČR.⁷⁴ Rozdílným prvkem mezi úmyslem přímým a nepřímým spatřujeme v intenzitě složky vůle. Zatímco u zavinění ve formě úmyslu přímého je vyžadováno, aby vůle jednajícího byla přímá, což je v právním řádu vyjádřeno slovem „chtěl“, u úmyslu nepřímého je zapotřebí pouze vůle nepřímá, tedy eventuální, kdy je jednající s následkem „srozuměn.“

Druhou základní formou zavinění je nedbalost. Má opět, stejně jako forma úmyslu, dva stupně. Prvním stupněm nedbalostního zavinění je nedbalost vědomá, kdy „škůdce nechtěl újmu způsobit a ani nebyl srozuměn s jejím vznikem, nicméně věděl, že ji způsobit může, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že ji nezpůsobí.“⁷⁵ Druhým stupněm je nedbalost nevědomá. Ta nastane v situaci, kdy „jednající újmu způsobit nechtěl a ani nevěděl, že může svým jednáním újmu způsobit, avšak s ohledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl.“⁷⁶ Rozdíl mezi zaviněním úmyslným a nedbalostním je nutno spatřovat zejména v tom, že u druhé formy zavinění nesměruje vůle jednajícího k újmě jako k následku svého protiprávního

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2006 sp. zn. 25 Cdo 1159/2005, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁷⁵ KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 191, ISBN 978-80-7380-516-6

⁷⁶ Obdobně RABAN, P. et al. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013. 405s, ISBN-978-80-87713-10-5.

jednání, neboť jednající újmu způsobit ani nechce, a ani s ní není srozuměn.⁷⁷ V souvislosti s vědomou nedbalostí se však nabízí otázka, jak bude soud při rozhodování posuzovat podmínku vyjádřenou slovy „bez přiměřených důvodů spoléhal.“ Jak uvádí například autoři Knappová a Švestka, „*hodnocení soudu vychází z měřítka objektivizované osoby a z toho, jak by taková rozumně a řádně se chovající osoba jednala za konkrétně daných okolností.*“⁷⁸ Nicméně přestože je objektivní měřítko určujícím faktorem, je svým způsobem diferencované, neboť při určování odpovědnosti je jistě pochopitelné, že se bude míra rozumného chování, které je v dané situaci očekávané, výrazně odlišovat např. u lékařů či podnikatelů. „*V případě, že osoba škůdce bude lékařem či podnikatelem, bude se posuzovat, jak by se zachoval každý jiný řádně a rozumně se chovající lékař či podnikatel.*“⁷⁹ Proto je nutno očekávat, že měřítko bude náročnější, než kdyby se chování posuzovalo vzhledem k neodborníkům. Měřítka se zároveň může a vlastně i musí měnit v čase, neboť i věda, technika a celková úroveň stavu poznání se v čase vyvíjí. Např. u lékařů se uvedené nazývá tzv. *lex artis*.

Rozlišování uvedených forem a stupňů zavinění má v občanském právu velmi důležitý praktický význam, a to hned v několika ohledech. Za prvé, v některých případech je splnění určité formy zavinění předpokladem pro vznik povinnosti k náhradě škody. Například zavinění ve formě úmyslu je zapotřebí, aby vznikla povinnost k náhradě újmy porušením dobrých mravů dle § 2909 OZ. Jakékoliv zavinění bez ohledu na jeho formu je vyžadováno pro vznik povinnosti k náhradě újmy porušením zákonné povinnosti dle § 2910, a v některých případech není zavinění zapotřebí dokonce vůbec, typicky u škody z provozní činnosti, a přesto povinnost k náhradě škody vznikne. Podrobněji viz další výklad u objektivní, resp. subjektivní odpovědnosti. Druhý význam rozlišování druhů forem zavinění spočívá v tom, že od určité formy zavinění se odvíjí i rozsah náhrady způsobené škody. Uplatnění ustanovení § 2953 OZ má za následek možnost snížení náhrady, naopak z obsahu § 2969 odst. 2 OZ vyplývá, „*že v případě, že škůdce poškodil věc ze svévole nebo škodolibosti (tedy*

⁷⁷ Blíže rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.5.2004 sp. zn. 25 Cdo 1059/2004, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁷⁸ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 465.

⁷⁹ Podrobněji KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 467.

úmyslně), má povinnost nahradit poškozenému i cenu zvláštní obliby (pretium affectionis).“ Do třetice má forma zavinění vliv i na promlčecí dobu, viz § 636 OZ, neboť v případě úmyslného zavinění zákonodárce prodloužil objektivní promlčení dobu z obecných deseti let na let patnáct. Dle formy zavinění můžeme zároveň rozlišovat zaviněné delikty na nedbalostní (kulposní) a úmyslné (dolosní).

2.1.5. Subjektivní a objektivní deliktní odpovědnost

Jak jsem již nastínil výše, ne u všech případů se zavinění ke vzniku povinnosti k náhradě újmy vyžaduje. Pokud je zavinění v některé své formě předpokladem pro vznik odpovědnostního vztahu, je takováto odpovědnost nazývána jako subjektivní, neboť je zakotvena na subjektivním principu zavinění. Za subjektivní odpovědnost můžeme dnes v občanském zákoníku označit povinnost k náhradě újmy způsobené v důsledku porušení zákona a porušením dobrých mravů, vyplývající z obsahu § 2909 resp. § 2910 OZ. V případě porušení dobrých mravů je pro vznik povinnosti nezbytné dokonce zavinění ve své těžší formě, tedy úmyslné. V případě, že nebude tento předpoklad splněn, povinnost k náhradě újmy nevznikne.

Naopak objektivní deliktní odpovědnost je založena, jak název napovídá, na principu objektivním, neboť zavinění k jejímu vzniku není zapotřebí. Zavinění je v těchto případech právně bezvýznamné, jedná se o odpovědnost za následek, kdy postačí splnění třech předchozích objektivních předpokladů, kterými jsou protiprávní jednání, vznik újmy a příčinná souvislost mezi nimi. Škůdce je tak těchto případech povinen uhradit vzniklou škodu, aniž by ji zavinil.

Základem současné úpravy v občanském zákoníku je odpovědnost subjektivní a objektivní odpovědnost nastupuje dle znění § 2895 OZ pouze v případech, kdy tak výslovně stanoví zákon. Z obecných deliktů se zavinění nevyžaduje u škody vzniklé porušením smluvní povinnosti dle § 2913. V mnohých případech se však, pokud tak je zvlášť uvedeno, odpovědná osoba může z určitých důvodů z povinnosti k náhradě újmy zprostit, vyvinít se. *„Zprostit se lze jen z určitých důvodů, které jsou nazývány exkulpačními (liberačními), a pokud škůdce takovéto důvody prokáže, bude této*

*povinnosti zproštěn a za vzniklou újmu nebude odpovídat.*⁸⁰ Liberační důvody vyjmenovává zákon, např. u škody z provozní činnosti dle § 2924 OZ se škůdce povinnosti zproští v případě, že prokáže, „že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo.“ Dalším liberačním důvodem, tentokrát upraveným v § 2925 odst. 1 OZ, je tzv. *vyšší moc* působící zvnějšku (požár, povodeň a jiné živelné katastrofy). Existenci liberačního důvodu bude i v těchto případech prokazovat škůdce. Typickými situacemi, při nichž dle zákona nastupuje objektivní odpovědnost, je provozování činnosti, při níž je vysoké riziko vzniku újmy, a to i přes to, že provozovatel dodržuje při provozu veškerou náležitou péči. Osobě z takovéto činnosti mohou plynout pozitiva např. ve formě zisku, nicméně zákonodárce jí zároveň ukládá i negativa v podobě případného vzniku objektivní odpovědnosti.⁸¹ Dalším případem objektivní odpovědnosti je odpovědnost z provozu dopravních prostředků dle § 2927 OZ, či odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem, upravená v § 2933 OZ, v tomto případě bude povinnou osobou k náhradě vzniklé škody bez ohledu na zavinění vždy vlastník zvířete, a to například i přesto, že uprchlo, nebo že bylo pod dohledem jiné osoby. Pro úplnost uvádím, že objektivní odpovědnost nemusí být nutně upravena pouze v občanském zákoníku, naopak, obdobné konstrukce můžeme nalézt i v jiných právních předpisech, jedním z nejvýznamnějších je např. zákon č. 82/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Kromě subjektivní a objektivní odpovědnosti známe ještě třetí druh, tzv. *absolutní objektivní odpovědnost*. Jejím základem je, že se v zásadě není možné této odpovědnosti zprostit prokázáním liberačních důvodů. Nicméně i u tohoto nejprísnějšího druhu odpovědnosti bude nutno splnit a u soudu prokázat všechny tři objektivní předpoklady pro vznik povinnosti k náhradě újmy, totiž protiprávní jednání, vznik újmy a zejména kauzální nexus. Příkladem odpovědnosti tohoto třetího typu je již výše zmíněná odpovědnost státu a územně samosprávných celků dle zákona č. 82/1998 Sb. V občanském zákoníku se s tímto druhem odpovědnosti také setkáme, např. u odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku dle § 2939, která byla před

⁸⁰ Obdobně uvádí i NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E., *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Grada Publishing, a.s., 2014, s. 31, ISBN 978-80-247-5165-8.

⁸¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 365-366, ISBN 978-80-7478-325-8.

příchodem současného občanského zákoníku k nalezení v samostatném zákoně č. 59/1998 Sb., který byl s účinností současného občanského zákoníku zrušen.

2.2. Újma způsobená náhodou

Dojde-li ke vzniku újmy a nelze její způsobení přičíst žádnému subjektu, hovoříme o náhodě (*casus*). Právní teorie pracuje s náhodou prostou (*casus minor*) a náhodou kvalifikovanou (*casus maior*), což je událost též označovaná jako tzv. *vyšší moc*, charakterizována tím, že „vzhledem k podmínkám a vzhledem k mimořádnosti a nepředvídatelnosti takové události by ji nikdo nemohl odvrátit, ani kdyby dával sebelepší pozor a vynaložil při tom veškeré potřebné úsilí.“⁸² Takovými událostmi jsou typicky různé živelné pohromy jako povodně, zemětřesení, aj. Úprava před účinností současného občanského zákoníku postrádala přesné zakotvení povinnosti k náhradě újmy způsobené náhodou a s řešením těchto situací napomáhala doktrína *casum sentit dominus*, tedy, že „škodu způsobenou náhodou hradí vlastník poškozené věci,“⁸³ což ovšem vyvolávalo určité aplikační problémy.⁸⁴ Z toho důvodu zákonodárce do současného občanského zákoníku vložil ustanovení § 2904, které upravuje povinnost nahradit újmu způsobenou náhodou tomu, kdo dal ze své viny k náhodě podnět. Dále demonstrativně vyjmenovává, co může v praxi takový podnět představovat, zejména „porušení příkazu či poškození zařízení, které má nahodilé újmě zabránit.“⁸⁵ Takovým zařízením bude např. bezpečnostní kamera. Úprava v § 2904 se zároveň dá z teoretického hlediska označit za třetí druh náhody, tentokrát náhody smíšené (*casus mixtus*). Podstatou úpravy je zaviněné porušení právní povinnosti jednajícím, čímž dojde ke vzniku protiprávního stavu a v jeho důsledku k náhodě, která poté způsobí další újmu. Škůdce bude mít v těchto případech povinnost nahradit takto vzniklou újmu. Svět však není černobílý, ba naopak, co člověk to názor, a v právním světě to platí

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.2007 sp. zn. 25 Cdo 2911/2006, uveřejněno na www.nsoud.cz.

⁸³ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E., *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Grada Publishing, a.s., 2014, s. 42, ISBN 978-80-247-5165-8.

⁸⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku – § 2904. Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>

⁸⁵ § 2904 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

obzvláště, a tak již dnes uvedené ustanovení čelí kritice, neboť jsou pochyby o tom, zda skutečně postihuje výše uvedené situace tzv. smíšené náhody.⁸⁶

2.3. Obecné delikty

2.3.1. Porušení dobrých mravů

Porušení dobrých mravů je v občanském zákoníku díky úpravě v § 2909 zařazeno do kategorie obecných deliktů, a dokonce na první místo. Důvodová zpráva k OZ (§ 2909 – 2914) obhájí toto zařazení tím, že „*dobré mravy tvoří základ celého soukromého práva a to z nich vyvěrá jako celek.*“ Právní řád tedy poskytuje ochranu nejen zákonu, ale i dobrým mravům. Jedná se o situace, kdy určité jednání sice nebude dosahovat takové intenzity, že by porušovalo zákon, nicméně bude v rozporu s dobrými mravy. Zda skutečně k tomuto rozporu došlo, musí soud posuzovat v každém konkrétním případě zvlášť. K tomu je zapotřebí termín *dobré mravy* definovat. V zákoně definici nenalezneme, nicméně k uvedenému termínu se již mnohokrát vyjádřily soudy a i uznávaní autoři. Jedna z definic uvedená v komentáři k OZ popisuje dobré mravy jako „*mimoprávní hodnoty společné určité společnosti na určitém stupni vývoje – chápané jako nezpochybnitelné minimum slušnosti všech spravedlivě uvažujících jedinců.*“⁸⁷ Další obdobné definice nalezneme v judikatuře Nejvyššího soudu, případně soudu Ústavního.⁸⁸ Jedním z předpokladů pro vznik povinnosti k náhradě škody dle § 2909 je zejména úmyslné zavinění. To se nepresumuje, bude tedy nutno, aby je poškozený prokázal, že škoda byla způsobena úmyslným porušením dobrých mravů. Úmyslným porušením dobrých mravů jsou i případy, kdy škůdce sice

⁸⁶ Např. v KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014 193s. ISBN 978-80-7380-516-6, nebo PELIKÁNOVÁ, I., *Odpovědnost za škodu – trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011. č. 3, s. 15-23. [online] 2011. [cit. 2016-12-05]. Dostupné z WWW: http://www.bulletin-advokacie.cz/assets/zdroje/casopis/2011/ba_03_2011_web.pdf.

⁸⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 922, ISBN 978-80-7478-630-3.

⁸⁸ Např. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.2.2007 sp. zn. 33 Odo 236/2005, uveřejněno na www.nsoud.cz, nebo usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 3.5.2006, sp.zn. III. ÚS 649/05, uveřejněno na www.kraken.slv.cz.

vykonává své právo, nicméně hlavním účelem tohoto výkonu je poškození jiného, tzv. *šikanózní výkon práva*.⁸⁹ Takové jednání vykazuje často známky chování zákeřného, bezohledného či mstivého. Připomínám, že skutková podstata § 2909 může být naplněna jednáním spočívajícím v aktivním jednání i omisivně.

2.3.2. Porušení zákona

V pořadí druhým obecným deliktem je dle § 2910 občanského zákoníku zaviněné porušení povinnosti stanovené zákonem. Zmiňované ustanovení upravuje dvě základní skutkové podstaty. Tou první je porušení zákonné povinnosti zásahem do absolutního práva poškozeného. Ve druhém případě pak delikt ní odpovědnost vznikne škůdci, který zasáhne do jiného práva poškozeného zaviněným porušením zákonné povinnosti stanovené na ochranu takového práva. Absolutními právy jsou ta, která působí vůči neurčitému množství subjektů, neboli vůči všem (*erga omnes*), a tito mají povinnost do těchto práv nezasahovat. Do této kategorie spadá typicky např. právo na život, svobodu, vlastnické právo, aj. Jinými právy se rozumí práva relativní povahy, působící mezi konkrétním či omezeným počtem subjektů (*inter partes*). Předpokladem pro vznik odpovědnosti za škodu dle obecného § 2910 OZ je tak porušení jedné z výše vyjmenovaných povinností stanovených zákonem, přičemž tato povinnost nemusí vyplývat jen z občanského zákoníku, ale i z jiného zákona. Dále je vyžadován i vznik škody a příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a vznikem škody jakožto následkem. Zároveň je pro naplnění uvedených skutkových podstat vyžadováno zavinění, přičemž v případě porušení zákonné povinnosti platí domněnka nedbalosti, jak plyne z dikce § 2911 OZ a násl. Zavinění je tak ve formě nedbalosti presumováno a vzhledem k tomu, že se jedná o domněnku vyvratitelnou, škůdce bude muset prokazovat, že jeho chování nedbalostním nebylo. Zkoumá se tedy, *zda osoba, která jednala nedbalostně, mohla s ohledem na své schopnosti a znalosti porušení absolutního práva rozpoznat a škodě zabránit, resp. zda se jedná o zanedbání určité*

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.2007 sp. zn. 25 Cdo 874/2005, uveřejněno na www.nsoud.cz.

pečlivosti a opatrnosti, které je možné od osoby vyžadovat.⁹⁰ Zároveň je nezbytné, aby škůdce byl deliktně způsobilý a zároveň nebyly naplněny podmínky některé z okolností vylučující protiprávnost.

2.3.3. Porušení smluvní povinnosti

Třetím obecným případem kdy dochází ke vzniku povinnosti k náhradě škody je porušením smluvní povinnosti. Uvedené odpovídá dualismu civilního deliktu, který nastolil současný občanský zákoník, který rozděluje náhradu škody na smluvní a mimosmluvní. Základ smluvní povinnosti k náhradě škody podává § 2913 OZ, jakožto obecné a subsidiární ustanovení. Na něj poté navazuje úprava zvláštní u jednotlivých smluvních typů. Protiprávnost spočívá v porušení smluvní povinnosti, nicméně nejedná se pouze o porušení spočívající ve vadném plnění, ale i o porušení vedlejších ustanovení konkrétní smlouvy. Odlišnost od mimosmluvní odpovědnosti spočívá především v tom, že povinnost k náhradě škody způsobené porušením smluvní povinnosti vzniká na objektivním principu, tedy bez ohledu na zavinění. Nicméně dle „*tzv. teorie ochranného účelu nebude škůdce odpovídat za všechny následky porušení smlouvy, ale jen za porušení těch zájmů, jejichž ochrana byla účelem příslušné smlouvy.*“⁹¹ V případě, že nelze určit rozsah ochranné úlohy konkrétní smlouvy, je nutno využít a postupovat dle teorie adekvátnosti kauzálního nexu, kterou jsem popisoval již dříve a jejímž základním kritériem je předvídatelnost škodného následku.⁹² Zákon kromě objektivního principu pro dané případy vymezuje v § 2913 odst. 2 OZ zároveň i liberační důvody, pro které nemohl škůdce smluvní povinnost splnit, a kterými se může škůdce v případě, že je prokáže, ve výjimečných situacích povinnosti k náhradě škody zprostit. Liberační důvody zákon vymezuje pozitivně i negativně. Pozitivně jsou koncipovány obdobně jako zásah *vis maior*. K prokázání je zapotřebí kumulativní splnění celkem tří podmínek. Musí se jednat o *dočasnou či trvalou mimořádnou nepředvídatelnou a*

⁹⁰ Obdobně VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 52, ISBN 978-80-7263-940-3.

⁹¹ KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 205. ISBN 978-80-7380-516-6

⁹² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 963, ISBN 978-80-7478-630-3.

*nepřekonatelnou překážkou vzniklou nezávisle na jeho vůli.*⁹³ Takovou překážku tedy škůdce nemohl ani při veškeré péči nemohl předvídat a *nemůže ji ani při vynaložení veškerého rozumného úsilí odstranit.*⁹⁴ Nepřekonatelnost překážky není vnímána absolutně, nelze tedy po škůdci žádat odstranění takové překážky za předpokladu, že by několikanásobně překročil původní náklady a zároveň by byl i přesto výsledek nejistý. Zároveň zákon v § 2913 odst. 2 OZ vymezuje liberační důvody i negativně, tedy říká, co škůdce povinnosti k náhradě nezprostití. Liberační důvod tak nebude spočívat v překážce vzniklé z osobních poměrů škůdce, dále se nelze zprostit v případě, že liberační důvod nastal až poté, co se škůdce dostal s plněním smlouvené povinnosti do prodlení, a do třetice nebude liberačním důvodem ani překážka, kterou byl škůdce povinen dle obsahu smlouvy překonat.

Zároveň je porušení smluvní povinnosti jedním z případů, kdy škůdci může vzniknout povinnost k náhradě škody i vůči třetí osobě a to za podmínky, že splnění ujednané povinnosti mělo zjevně sloužit zájmu takovéto osoby.⁹⁵ Dodávám, že občanský zákoník umožňuje stranám, aby právo na náhradu škody ve smlouvě svým ujednáním omezily či vyloučily, podrobněji o tom v další části mé diplomové práce.

⁹³ Srov. § 2913 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁹⁴ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 966, ISBN 978-80-7478-630-3.

⁹⁵ Srov. § 2913 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

3. Způsob a rozsah náhrady škody

3.1. Způsob náhrady škody

Jednou z největších koncepčních změn současného občanského zákoníku oproti dřívější úpravě v oblasti deliktního práva je bezpochyby rozlišení *náhrady škody* a *nemajetkové újmy*. Dříve byla nemajetková újma spíše v pozadí a primární se jevila úprava náhrady škody, nicméně dnes jsou obě postaveny naroveň jako dva samostatné fenomény, které se nesmějí se zaměňovat, přestože spolu velmi často úzce souvisí.⁹⁶ Stejně tak jako jsou rozlišeny dvě formy újmy, je upraven odlišně i způsob a rozsah jejich náhrady, resp. odčinění.

Z výkladu § 2984 OZ vyplývá, že povinnost nahradit jiné osobě újmu v sobě vždy zahrnuje náhradu škody. Možné způsoby této náhrady upravuje § 2951 OZ. Upřednostněna je, na rozdíl od dřívějšího, forma *naturální restituce*, tedy uvedení v předešlý stav. Pouze v případě, že nebude navrácení možné, nebo pokud o to poškozený sám výslovně požádá, přichází na řadu subsidiárně *náhrada relutární*, tedy ve formě peněžitého plnění. Co však vedlo zákonodárce k takovému kroku a změně, že peněžitou formu náhrady postavil do subsidiární role? Ostatně i evropské pojetí reprezentované např. principy PETL se dá vykládat jako tíhnoucí spíše k opačné variantě a peněžitou formu náhrady škody považuje za primární, neboť „*dle čl. 10:101 PETL je náhrada škody peněžní platba, která má nahradit poškozenému škodu...*“⁹⁷ Zákonodárce v důvodové zprávě výše zmíněný krok odůvodňuje tím, že předchozí opačná úprava byla opuštěna, neboť čelila časté kritice zejména z důvodu znevýhodněného postavení poškozeného. Novým pojetí je dle důvodové zprávy oslabena role soudu, neboť nyní je pouze vůlí poškozeného, jaký způsob náhrady bude

⁹⁶ NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E., *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Grada Publishing, a.s., 2014, s. 20, ISBN 978-80-247-5165-8.

⁹⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1085, ISBN 978-80-7478-630-3.

požadovat.⁹⁸ Nicméně stejně tak samotný zákonodárce v důvodové zprávě upozorňuje, že volba nebude bezbřehá a má své limity. Ty spočívají v první řadě v samotné možnosti, aby škoda mohla být nahrazena způsobem naturální restituce. Druhým mantinelem použití naturální restituce je zákaz zneužití práva vyplývající z § 8 OZ, který poskytuje ochranu škůdci před šikanózním výběrem formy naturální restituce. Zákon by takové volbě způsobu náhrady škody, která má škůdce šikanovat, nepřiznal právní ochranu. Byť je současná úprava z historického hlediska účinná zatím stále pouze krátce, dá se předpokládat, že v praxi nadále převládá spíše způsob relutární náhrady, tedy v peněžité formě. To částečně díky tomu, že nejsou kladeny formální nároky na to, jakým způsobem má poškozený informovat o tom, že preferuje náhradu peněžitou místo naturální restituce. Zároveň se domnívám, že málokdo by od škůdce, jakožto člověka, který mu např. zničil věc, požadoval její opravu, neboť se dá očekávat, že již z principu takové osobě nebude důvěřovat, že bude schopna zodpovědně tuto práci vykonat a raději bude tedy preferovat náhradu peněžitou, nehledě na to, že případný výkon rozhodnutí je v případě peněžitého nároku často úspěšnější, než u plnění nepeněžitého. Z praktického hlediska tedy výše uvedená změna pravděpodobně neznamená až takový přelom, jakým se může po zběžném přečtení zákona jevit.

3.2. Rozsah náhrady škody

O škodě hovoříme jako o újmě na jmění. Jměním občanský zákoník rozumí „*souhrn veškerého majetku a dluhů, co patří určité osobě, tedy souhrn všeho, co osobě patří.*“⁹⁹ Materiální újma může mít podobu škody, vady, či újmy z prodlení. Samotnou škodou se má na mysli skutečná škoda (*damnum emergens*) a ušlý zisk (*lucrum cessans*), což vyplývá z textu § 2952 OZ, který stanoví, že „*se hradí skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk),*“ a který tím zároveň nabízí základní vodítko při určování rozsahu náhrady škody. Dále z citovaného ustanovení vyplývá, že poškozenému mohou vzniknout obě formy zároveň, jsou rovnocenné.

⁹⁸ Podrobněji důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2951 až 2971). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>

⁹⁹ Srov. § 495 zákona č. 89/2012 Sb. Občanského zákoníku

3.2.1. Skutečná škoda

Skutečná škoda je přímou ztrátou na majetku poškozeného a znamená jeho reálné zmenšení. Ústavní soud jí vymezuje jako „*újmu, která znamená zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu před škodnou událostí a která představuje majetkové hodnoty, jež je třeba vynaložit k uvedení věci do předešlého stavu.*“¹⁰⁰ Typicky se jedná o zmenšení majetkových hodnot v důsledku zničení nebo odcizení věci, odcizení peněz apod. Náhrada pak spočívá v kompenzaci nákladů na uvedení těchto hodnot do předešlého stavu, tedy před škodnou událostí. Jak napovídá zmiňovaný náleží Ústavního soudu, nejde jen o škodu na majetku, ale i na majetkových hodnotách. Z tohoto důvodu bude nutno za skutečnou škodu považovat i náklady na půjčované náhradního vozidla po dobu probíhající opravy na vozidle poškozeném, neboť tyto náklady zcela jistě negativní vliv na majetkové hodnoty poškozeného mají.

Nejvyšší soud ke škodě uvádí, že „*je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem tj. penězi.*“¹⁰¹ Skutečnou škodu tedy je potřeba reálně vyčíslit. Jedná se o škodu na majetku a o nutné náklady vynaložené na obnovení předchozího stavu nebo odstranění stavu negativního, což je v souladu s tzv. diferenční teorií, která vnímá rozsah náhrady skutečné škody jako „*rozíl mezi stavem před poškozením a po něm.*“¹⁰² Nicméně soud musí zkoumat, zda jsou náklady na obnovu či nahrazení původní věci vynaloženy skutečně účelně a nutně, a zda nejsou již nad rámec za účelem zkvalitnění.¹⁰³

Na výsledné stanovení rozsahu náhrady se vztahuje úprava § 2969 OZ, dle které je určující hodnota *obvyklé ceny* majetku v době poškození, zároveň je však nutno vzít v potaz i účelně vynaložené náklady na obnovu původního stavu a funkce poškozeného majetku. Blíže k tomuto v pojednání o náhradě při poškození věci.

Kromě samotného vyčíslení skutečné škody je k úspěšnému uplatnění nároku u soudu zejména nutné, aby škoda existovala v době, kdy soud bude o nároku rozhodovat,

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18.3.2010 sp.zn. III. ÚS 2809/09, uveřejněno na <http://kraken.slv.cz/III.US2809/09>.

¹⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.3.2015 sp. zn. 5 Tdo 225/2015, uveřejněno na www.nsoud.cz.

¹⁰² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1088, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2012, sp.zn.25 Cdo 3729/2011, uveřejněn na www.nsoud.cz.

konkrétně v době vyhlášení rozsudku.¹⁰⁴ Musí tedy nastat „*okamžik možnosti uplatnění takového nároku na náhradu škody, tzv. actio nata.*“¹⁰⁵ V opačném případě by soud nárok zamítl, neboť byl uplatněn předčasně, což by ovšem do budoucna neznamenal překážku věci rozsouzené.

3.2.2. Ušlý zisk

Vedle *skutečné škody*, která nejčastěji spočívá v poškození, ztrátě nebo zničení věci, tedy v reálném zmenšení majetku poškozeného, může mít škoda také formu *ušlého zisku*, což je označení pro „*majetkovou újmu vyjádřitelnou v penězích, která spočívá v tom, že v důsledku škodní události nedošlo k rozmnožení majetku poškozeného, které poškozený mohl odůvodněně se zřetelem k obvyklému chodu věci očekávat.*“¹⁰⁶ „*Ušlý zisk tedy znamená ztrátu očekávaného přínosu.*“¹⁰⁷ Stanovit výši ušlého zisku nelze libovolně, naopak musí být provedena tak, aby byla zjištěna „*pravděpodobná výše blížící se podle běžného uvažování jistotě.*“¹⁰⁸ Jedním z častých případů, kdy dochází ke vzniku ušlého zisku, je narušení provozu podnikatelské činnosti, a to například tím, že podnikateli jakožto poškozenému škůdce při dopravní nehodě poškodí automobil, který poškozený ke své podnikatelské činnosti nutně využíval, a nemůže tudíž v důsledku toho nyní podnikatelskou činnost vykonávat, nebo sice může, nicméně za vyšší náklady spočívající v půjčovném náhradního vozidla. Tím pádem přichází o zisk, kterého by jinak býval dosáhl. Nelze však úspěšně požadovat náhradu ušlého zisku v případě, že podnikatel ještě nezačal podnikat a nárok uplatňuje pouze na základě svého tvrzení, že začít chtěl. „*Plánovaný záměr a očekávaný majetkový přínos musí být podložen již existujícími či reálně dosažitelnými okolnostmi, z nichž lze usuzovat, že k zamýšlenému*

¹⁰⁴ Srov. § 154 odst. 1 zákona č. 99/1963, občanského soudního řádu

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.6.2004, sp.zn. 25 Cdo 1536/2003, uveřejněno na www.nsoud.cz.

¹⁰⁶ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, s. 448. ISBN 80-85963-51-5.

¹⁰⁷ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.4.2014 sp.zn. 23 Cdo 2829/2013, uveřejněno na www.nsoud.cz.

¹⁰⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.1996 sp.zn. II Odon 15/96 in NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E., *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. Grada Publishing, a.s., 2014, s. 19, ISBN 978-80-247-5165-8.

*zisku by skutečně došlo, nebyť škodné události.*¹⁰⁹ Takovými podklady může být např. získání podnikatelské licence, stavebního povolení či uzavření smluv. Kromě toho musí být splněna i podmínka příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti a vznikem takového stavu, který narušil běžný chod událostí a připravil tak poškozeného o zisk.¹¹⁰ Samotná výše ušlého zisku se stanovuje rozdílem mezi předpokládaným výnosem a náklady nutnými na dosažení takového výnosu. Při rozhodování o výši nároku bude soud hledět i na to, zda poškozený po vzniku škodné události jednal v rámci prevenčních ustanovení vzhledem k okolnostem dostatečně rozumně a nenavyšoval tak zbytečně výši ušlého zisku. Proto bude soud opět při posuzování hodnotit každý případ jednotlivě dle konkrétních okolností.

Pokud nebude možno z podkladů určit výši ušlého zisku v požadované míře, tedy *v hodnotě pravděpodobnosti blížící se jistotě*, očekává se, že ji určí soud spravedlivým uvážením dle § 2955 OZ. Přitom lze v případech porušení smluvní povinnosti v oblasti podnikatelského prostředí pravděpodobně využít tzv. abstraktního ušlého zisku, což je princip upravený za předchozí úpravy obchodním zákoníkem (§ 381), který sice současný OZ nepřebíral, nicméně v rámci úvahy soudu při rozhodování lze pravděpodobně k takové pomůcce sáhnout.¹¹¹ Zmiňovaným abstraktním ziskem se rozumí *„zisk zpravidla dosahovaný v poctivém obchodním styku za podmínek obdobným podmínkám porušené smlouvy v okruhu podnikání, v němž poškozený podniká.“*¹¹²

3.2.3. Dluh

S příchodem nové úpravy obsažené v občanském zákoníku z roku 2012 nastala důležitá změna, neboť je připuštěno, aby skutečná škoda mohla spočívat i ve vzniku dluhu, čímž byla opuštěna dřívější nauka, dle které *„škoda vzniká až faktickým snížením*

¹⁰⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1089, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.1.2006, sp.zn. 25 Cdo 818/2005, uveřejněno na www.nsoud.cz.

¹¹¹ Shodně i ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1090, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹¹² KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, s. 448. ISBN 80-85963-51-5.

majetku poškozeného.“¹¹³ V současné době je tato doktrína překonána a skutečnou škodou je tak nejen faktická újma na jmění a jeho zmenšení v důsledku porušení právní povinnosti, ale i vznik dluhů na straně poškozeného. Poškozený je tak oprávněn uplatňovat nárok na náhradu škody už ve chvíli, kdy mu v příčinné souvislosti s jednáním škůdce vznikne dluh, což vyplývá z § 2952 občanského zákoníku. Z praktické stránky věci se jedná o situace, kdy poškozenému vznikne v důsledku porušení povinnosti škůdcem dluh vůči třetí osobě, např. v důsledku škůdceva protiprávního jednání přišel o peníze a musel si na splátku půjčit od banky. Uzavřením smlouvy došlo ke vzniku dluhu vůči třetí osobě. Díky prolomení výše uvedené doktríny je umožněno poškozenému, aby buď žádal po škůdci celou částku, kterou takto dluží třetí osobě, nebo aby škůdce zaplatil tento dluh a zbavil této povinnosti poškozeného. Dodávám, že zbavit ho této povinnosti nemusí přímo zaplacením dluhu, ale i jinými způsoby zániku dluhu, např. započtením či prominutím třetí osobou. Nicméně některé publikace již upozorňují na možné nedostatky uvedené úpravy. Např. autoři Švestka a spol. v komentáři k OZ vytýkají, že není zcela vyjasněná promlčecí doba. Tedy zda běží doba od vzniku dluhu, či až od jeho splatnosti. Dodávám, že autoři publikace se kloní ke druhé variantě.¹¹⁴

3.3. Náhrada škody způsobené úmyslným trestným činem

Jedním ze případů, u kterých je stanovena možnost zvláštního postupu při uplatňování nároku na náhradu škody, je situace, kterou upravuje § 2954 OZ. Podstatou je, že poškozený má možnost, v případě, že mu škůdce způsobil škodu úmyslným trestným činem a tím získal majetkový prospěch, podat návrh soudu, aby ten rozhodl, že se poškozený může uspokojit z věcí, které škůdce z majetkového prospěchu nabyl a to i v případě, že jsou jinak vyňaty z výkonu rozhodnutí.¹¹⁵

¹¹³ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.3.2003, sp.zn. 25 Cdo 1836/2001, uveřejněno na www.nsoud.cz, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.2.2003 sp.zn. 25 Cdo 986/2001, uveřejněno na www.nsoud.cz

¹¹⁴ Podrobněji ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1090, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹¹⁵ Srov. § 2954 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

V našem právním řádu se nejedná o nic nového, úprava byla totiž do současného OZ převzata z § 442 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., byť se v praxi nejednalo a ani v současnosti nejedná o zrovna nejfrekventovanější ustanovení. Z hlediska praktického se vlastně jedná o určité zvýhodnění poškozeného oproti ostatním věřitelům, neboť je mu umožněno se za splnění zákonných podmínek uspokojit i z věcí, které normálně nepodléhají výkonu rozhodnutí.

První zmíněnou podmínkou, aby se dalo uplatnit § 2954 OZ, je, že škůdce způsobil škodu úmyslným trestným činem¹¹⁶, tedy že jeho *úmyslné jednání naplnilo znaky skutkové podstaty některého z trestných činů*.¹¹⁷ Zákon explicitně neříká, zda je k určení úmyslného trestného činu v těchto případech zapotřebí pravomocného rozhodnutí trestního soudu v trestním řízení a samotná odborná veřejnost se v tomto bodě dělí na dva tábory. Jedna část¹¹⁸ se domnívá, že je takovéto rozhodnutí nezbytné, neboť v případě jeho absence by civilní soud posuzoval trestnost určitého jednání mimo trestní řízení, což by porušovalo základní zásady trestního řízení (§ 2 TZ). Zároveň je tato část autorů publikací přesvědčena, že civilní soud není oprávněn posoudit trestnost činu jako předběžnou otázku a pravomocný rozsudek, kterým bude následně civilní soud vázán,¹¹⁹ je tedy zapotřebí. Naopak jiní autoři¹²⁰ zastávají názor opačný.

Zároveň musí být pro aplikaci ustanovení § 2954 OZ podán návrh poškozeným a to ve spojení s ustanovením § 322 odst. 7 OSŘ, které s touto možností již počítá. Poškozený může podat návrh na uspokojení buď z věcí, které škůdce přímo nabyl úmyslným trestným činem (např. kradená věc či peníze), nebo z věcí, které škůdce z majetkového prospěchu pořídil (např. za kradené peníze koupil mobilní telefon).

Výhodou ve vykonávacím řízení oproti ostatním věřitelům je, že se za splnění výše uvedených podmínek může takto poškozený uspokojit i z věcí, které za normálních okolností výkonu rozhodnutí nepodléhají. Tyto jsou upraveny v § 322 OSŘ, výčet je demonstrativní, patří sem např. snubní prsten, zdravotnické potřeby, běžné oděvní

¹¹⁶ Srov. § 15 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

¹¹⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1098, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹¹⁸ Např. VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971*. Olomouc: ANNAG, 2015, s. 206, ISBN 978-80-7263-940-3.

¹¹⁹ Srov. § 135 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.

¹²⁰ Např. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1098, ISBN 978-80-7478-630-3.

součástí, obvyklé vybavení domácnosti aj. Tedy, jak vyslovil Nejvyšší soud, „*věci nezbytně potřebné k uspokojení hmotných potřeb dlužníka.*“¹²¹

3.4. Náhrada škody při poškození věci

V případě, že dojde ke škodě na věci, ať již movité či nemovité, postupuje se při určování výše náhrady dle § 2969 OZ. Z jeho obsahu zjistíme, že základním kritériem pro určení výše škody je obvyklá cena věci v době poškození. Obvyklou cenou je „*cena, která by byla dosažena při prodejkách stejného, popřípadě obdobného majetku v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění.*“¹²² Totožně byla výše škody na věci stanovována i podle zákona č. 40/1964 Sb., konkrétně v § 443. Nicméně současná úprava vylepšuje postavení poškozeného, neboť kromě výše zmíněného obsahuje i povinnost zohlednit náklady, které musel poškozený vynaložit, aby došlo k obnovení věci či její funkčnosti do stavu před poškozením. V zásadě tedy může nastat situace, kdy výše náhrady bude právě o tyto náklady vyšší, než stanovená obvyklá cena věci. S tím počítá a umožňuje to i důvodová zpráva, avšak upozorňuje, že pravidlo není bezbřehé, a s odkazem na zahraniční judikaturu navrhuje takové zvýšení maximálně o jednu třetinu.¹²³

Při určování výše náhrady škody a zejména pokud poškozený uplatňuje vynaložené náklady, je nutné vždy zkoumat, zda byly náklady skutečně nutné a účelně vynaložené a nešlo jen o modernizaci věci. Nicméně ani tyto případy nelze řešit mechanicky, ale je nutno postupovat vždy dle konkrétních okolností. Tedy v případě, že sice došlo k modernizaci věci a k jejímu zhodnocení před poškozením, avšak oprava nešla provést jinak než zakoupením dílů nových, důsledkem čehož došlo k uvedenému zhodnocení, je dle Ústavního soudu nutno brát v potaz, že takováto oprava by nebyla bez předchozího protiprávního jednání škůdce vůbec zapotřebí a „*zhodnocení věci bylo*

¹²¹ Např. v Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.2.2004, sp.zn. 20 Cdo 180/2003, uveřejněno na www.nsouid.cz.

¹²² Srov. § 2 odst. 1 zákona č. 151/1997 Sb., zákona o oceňování majetku.

¹²³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2951 až 2971). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

*poškozenému protiprávním jednáním v podstatě vnuceno.*¹²⁴ V takových případech se nebude jednat o bezdůvodné obohacení. Pokud by však náklady nesloužily k uvedení poškozené věci či její funkce do předchozího stavu, ale šly by účelově na zkvalitnění věci, škůdce nebude mít povinnost hradit tyto přesahující náklady.

Dalším posílením poškozeného je možnost postupu, který mu dává § 2969 odst. 2 OZ, kdy poškozený může tzv. cenu zvláštní obliby, což je hodnota, která je vyšší než cena obvyklá, tržní, neboť vyjadřuje i určitý citový vztah poškozeného k poškozené věci. Cena zvláštní obliby tak je vyžadována v případech poškození věci, které mají určitou osobní vazbu na poškozeného, např. jsou památkou na určitou osobu či situaci a poškozený má tak k dané věci určité pouto či citový vztah. Typicky půjde o starou fotografii, rodinný šperk, oblíbený obraz či knihu s věnováním od známé osobnosti.

Podmínkou však je, aby taková škoda vznikla *ze svévole nebo škodolibosti škůdce.*¹²⁵ V obou případech se jedná o „*kvalifikovaný případ vystupňovaného úmyslu*“¹²⁶ Nicméně rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že poškození ze svévole škůdce je situace, kdy škůdce chce primárně ničit, např. z rozmaru, tedy bez ohledu na to, komu škodu způsobí, udělá mu to dobře. Naproti tomu u škodolibosti škůdce sleduje primárně způsobení újmy konkrétní osobě, kterou si předem, např. z důvodu nenávisti, vybere.

Dodávám, že úprava možnosti vzniku povinnosti k náhradě ceny zvláštní obliby je jedním z míst současného OZ, ze kterých lze dovodit prvky *sankční funkce* náhrady škody, neboť právě možností požadovat cenu zvláštní obliby je překročena funkce nahrazovací či satisfakční a účelem ustanovení je tedy i sankcionovat škůdce.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19.3.2008, sp. zn. II. ÚS 2221/07, uveřejněno na <http://kraken.slv.cz/II.US2221/07>.

¹²⁵ Srov. § 2969 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹²⁶ Blíže důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2951 až 2971). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

3.5. Náhrada škody při poranění zvířete

V současné době se již díky občanskému zákoníku č. 89/2012 Sb. na zvíře nehledí jako na věc, ale je vnímáno „jako živý tvor schopný vnímat bolest a navazovat emocionální vazby ke svému pánovi,“¹²⁷ Vzhledem k tomu, že zvíře má zvláštní postavení,¹²⁸ je pochopitelná i zvláštní úprava náhrady škody při poranění zvířete obsažená v § 2970 OZ. Pod samotným pojmem *zvíře* v tuto chvíli zjednodušeně „rozumíme každého obratlovce s výjimkou člověka.“¹²⁹ Za období účinnosti zákona č. 40/1964 Sb. se výše náhrady škody při poranění zvířete odvíjela od obvyklé ceny, což ovšem nezohledňovalo citové vazby obvyklé mezi domácími mazlíčky a jejich pány.

Dnes je hlavním kritériem pro určení rozsahu náhrady výše účelně vynaložených nákladů na léčení zvířete, přičemž mohou být i několikanásobně vyšší, než je cena zvířete, která naopak již limitem rozsahu náhrady není. Výše účelně vynaložených nákladů opět není bezbřehá a je korigována objektivizujícím korektivem výše nákladů, které by v postavení poškozeného vynaložil rozumný chovatel.¹³⁰ I toto kritérium však nebude za všech okolností konstantní, neboť jiné náklady by vynaložil rozumný chovatel na léčbu hospodářského zvířete, kterého má např. ve stádě dalších sto kusů, a jiné, zpravidla daleko vyšší náklady, by vynaložil chovatel domácího mazlíčka, ke kterému má celá domácnost silnou citovou vazbu a není tudíž nahraditelný koupí nového.

K uvedené náhradě při poranění zvířete je osobou oprávněnou ten, kdo účelně vynaložené náklady sám vynaložil. Nemusí to být tedy přímo vlastník zvířete, což je pochopitelné, neboť ne vždy se zvíře při zranění nalézá v dispozici svého pána. Škůdce bude mít tedy povinnost poskytnout náhradu osobě, která např. odveze raněné zvíře na veterinární stanici a nechá je zde ošetřit. Z vlastní zkušenosti dodávám, že náklady na ošetření zvířat bývají často vysoké, např. rentgenové vyšetření ve spojení s břišní operací může často dosáhnout i hodnoty nad 10.000 Kč.¹³¹ V případě léčby např. závodních koní jsou částky dokonce v řádech statisíců či milionů korun. V případě, že

¹²⁷ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 391, ISBN 978-80-7478-325-8.

¹²⁸ Srov. § 494 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹²⁹ Srov. § 3 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.

¹³⁰ Srov. § 2970 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹³¹ Např. z ceníku na <http://www.veterina-kucera.cz/zobrazit/cenik>.

se budou tyto náklady na léčbu jevit vysoké, může poškozený požádat škůdce, aby mu na ně složil přiměřenou zálohu.¹³²

Pokud dojde k úmrtí zvířete, postupuje se analogicky podle ustanovení o věcech, bude se tedy jednat o skutečnou škodu určenou výší obvyklé ceny zvířete. Ovšem v případě, že zvíře bylo chováno za účelem prodeje, bude poškozenému náležet i škoda v podobě ušlého zisku. Obdobně lze požadovat i cenu zvláštní oblíbenosti, pakliže budou splněny podmínky dle § 2969 odst. 2 a škůdce způsobí škodu svévolí nebo škodolibostí.

3.6. Náhrada nemajetkové újmy

Byť nemajetková újma není jako taková primárním objektem mé práce a její materie by s přehledem vystačila na vlastní diplomovou práci, pro ucelenost předmětu je nezbytné jí alespoň ve stručnosti zmínit, zejména v souvislosti se změnami nastalými s účinností současného občanského zákoníku, neboť je vnímána mnohem šířeji než tomu bylo v minulosti.

Nemajetková újma je vedle majetkové škody druhou formou újmy. Jakožto újma imateriální neboli psychická, nezasahuje v zásadě do majetkové sféry poškozeného, ale spočívá v zásahu do jeho sféry osobnostní. Nemajetková újma jakožto újma na přirozených právech je ukotvena v § 81 a násl. OZ a v § 2956 a násl., přičemž zákon demonstrativně vyjmenovává nehmotné statky, které požívají ochrany. Jsou jimi „zejména život, důstojnost, zdraví člověka, právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“¹³³ Již z povahy samotného imateriálního charakteru nemajetkové újmy lze dovodit, že není možné nahradit jí způsobem naturální restituce. Proto zákon zavádí v § 2951 odst. 2 OZ tzv. *satisfakční princip*.¹³⁴ Dle něho se nemajetková újma odčínuje a to formou přiměřeného zadostiučinění. Stejně jako je tomu u *náhrady škody*, i zde hraje způsob peněžitého plnění roli subsidiární. Přichází totiž na řadu, až pokud nebude jiný způsob zadostiučinění dostatečně účinný k odčinění způsobené újmy. Účelem je tak

¹³² Srov. § 2970 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku

¹³³ § 81 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹³⁴ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1085, ISBN 978-80-7478-630-3.

kompenzovat psychickou újmu primárně např. formou omluvy, ať již soukromé či veřejné (např. v novinách), teprve poté pokud tento způsob nebude dostatečný, přichází zadostiučinění poskytované v penězích. Problémem nemajetkové újmy je její obtížné vyčíslení a tedy i stanovení výše přiměřeného zadostiučinění. Silnou roli v tomto určování hraje soud, který při rozhodování musí zvážit okolnosti konkrétního případu, a to jak na straně poškozeného, tak na straně škůdce.¹³⁵ Dodávám, že kromě nároku na přiměřené zadostiučinění může poškozený za účelem ochrany osobnostních práv postupovat i dle § 82 odst. 1 OZ a požadovat upuštění od zásahu do jeho práv, nebo aby byl odstraněn následek takového zásahu.

V posledním bodu mého exkurzu do nemajetkové újmy chci zmínit oblast, která tvoří částečně samostatnou kapitolu v rámci nemajetkové újmy, a tou jsou náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení. Zajímavostí nároků plynoucích z ublížení na zdraví a při usmrcení je, že zákon v jejich případech preferuje pouze finanční náhradu a o jiných formách zadostiučinění ani neuvažuje. Zastavit se chci konkrétně u nároku na vyvážení plně vytrpěné bolesti (bolestného) a nároku za ztížení společenského uplatnění, plynoucích z § 2958 OZ. Proč? Důvodem je jedna z největších změn v oblasti deliktního práva, které současný občanský zákoník do právního řádu vnesl. Změna má ohromný dopad i na praktickou stránku věci.

Výše uvedených nároků byla dle předchozí úpravy stanovována na základě vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, díky které byly určovány pevné paušální částky. Problémem v první řadě bylo, že takto paušalizované částky nemohly brát v potaz okolnosti konkrétních případů a tak byly často výsledné nároky značně podhodnoceny. Za výjimečných okolností mohly být jinak rigidně nastavené částky náhrad navýšeny, pokud to bylo v souladu s principem proporcionality. Tuto možnost potvrdil i Ústavní soud.¹³⁶ Zároveň byla tato vyhláška často kritizována z toho důvodu, že šlo vlastně o zásah výkonné moci do rozhodování soudů, což je z důvodu zásady dělby moci nežádoucí.¹³⁷ Při současné úpravě se určuje výše náhrad u uvedených nároků dle zásady slušnosti, tedy aby výše byla vzhledem ke konkrétním okolnostem případu spravedlivá

¹³⁵ § 2957 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku.

¹³⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29.9.2005 sp.zn. III. ÚS 350/03, uveřejněno na <http://kraken.slv.cz/III.US350/03>.

¹³⁷ Blíže důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2951 až 2971). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

a rozumná. Žádná jiná kritéria a vodítka zákonodárce nestanovil, nicméně již v důvodové zprávě upozorňuje na možnost, že sama soudní praxe se může shodnout na zásadách a vzorcích, podle nichž by mohla při rozhodování postupovat.¹³⁸ Výsledkem je tzv. *Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ)*, vypracovaná Nejvyšším soudem a dalšími institucemi jako jsou pojistitelé a Společnost medicínského práva. Metodika sice nemá závazný charakter, nicméně je pro soudy určitým vodítkem a podkladem pro jejich rozhodovací činnost.

Obdobnou změnou prošla i úprava nároků pozůstalých při usmrcení. Opět se z jednorázových paušálních nároků vyplývajících z § 444 odst. 3 tehdejšího občanského zákoníku přistoupilo k formě, kdy se výše peněžité náhrady stanovuje na základě zásady slušnosti a v souvislostech konkrétního případu.

¹³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2951 až 2971). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

4. Možnosti limitace práva na náhradu škody

4.1. Smluvní omezení práva na náhradu škody

Občanskoprávní odpovědnost za škodu není bez limitu. OZ na několika místech upravuje situace či důvody, kdy je po splnění předpokladů povinnost k náhradě škody omezena nebo dokonce vyloučena. První takovou kategorií je možnost smluvní limitace povinnosti k náhradě škody mezi stranami. Tuto kategorii můžeme rozdělit na dvě situace.

První jsou případy, kdy již právo na náhradu škody vzniklo. V takovém případě se jedná o klasický závazek, jehož obsahem je povinnost plnit, ať již reálně nebo peněžní formou. Takový závazek může zaniknout klasickou cestou, tedy kromě splnění i smluvním omezením či vyloučením stran např. prominutím dluhu nebo dohodou stran.

Složitější situací je, pokud strany chtějí smluvně limitovat právo na náhradu škody v situaci, kdy ještě toto právo nevzniklo. Dřívější kogentní úprava v zákoně č. 40/1964 Sb. v § 574 odst. 2, od níž se nedalo odchýlit, striktně pod sankcí neplatnosti zakazovala jakoukoliv dohodu, jejímž obsahem bylo vzdání se budoucího práva. Nicméně alespoň v obchodněprávních vztazích došlo novelou obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb. z roku 2012 k posunu, neboť bylo dle § 386 umožněno vzdát se či omezit potenciální právo na náhradu škody ještě před porušením povinnosti. Nikoliv však pro situace, pokud by škody byla způsobena úmyslně.¹³⁹

Současná úprava v OZ prosazující zásadu autonomie vůle obecně umožňuje poškozenému, aby se předem vzdal či omezil své právo na náhradu škody, ať již jednostranným prohlášením, či dohodou s případným škůdcem, nicméně ani tato úprava není bezbřehá. Kogentně totiž v § 2898 upravuje situace, kdy se k takovým ujednáním nebude přihlížet a budou tedy neplatná.¹⁴⁰ Nelze se platně vzdát či omezit budoucí právo na náhradu újmy v případě újmy vzniklé na přirozených právech člověka. Na otázku co jsou to přirozená práva člověka, nám odpoví § 19 OZ, „*patří mezi ně zejména*

¹³⁹ Srov. § 386 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku.

¹⁴⁰ K takovému závěru lze dospět výkladem z obsahu § 2898 OZ ve spojení s § 588 OZ.

*právo na život a zdraví, právo brát se o štěstí, právo na jméno, lidskou čest, důstojnost a vážnost, právo na soukromí, rovněž i práva dítěte a práva rodičů.*¹⁴¹ Druhým případem, kdy se nelze předem vzdát či omezit své právo na náhradu újmy jsou situace, kdy újma bude způsobena úmyslně nebo z hrubé nedbalosti. V čem spočívá úmyslné jednání, jsme si již vysvětlili, nicméně zákon přesně nevymezuje ani pojem hrubé nedbalosti. Jedna z mnoha definic jej hodnotí takto: „*Hrubě nedbalostní je takové jednání, které spočívá na bezstarostnosti až bezohlednosti, která by u řádné osoby nikdy neměla nastat.*“¹⁴² Třetí zakázanou situací je omezení či vyloučení budoucího práva na náhradu jakékoliv újmy v případě slabší strany. Slabší stranou může být jako fyzická, tak právnická osoba. Kritériem je nerovný právní vztah mezi subjekty, v němž je jedna strana zvýhodněna např. z důvodu více zkušeností či informací. Typickou slabší stranou je zaměstnanec, dítě, spotřebitel, či menší podnik při uzavírání smlouvy s nadnárodní korporací.

Jiná je ovšem situace, kdy se jednostranným prohlášením chce předem vzdát či omezit svou povinnost k náhradě újmy případný škůdce. Dle § 2896 se k takovému oznámení nebude přihlížet a škůdce se tím své případné povinnosti k náhradě nezproští, nicméně význam by to mohlo mít při určování rozsahu náhrady újmy. Neboť takové oznámení může být bráno jako „*varování před nebezpečím*“¹⁴³ a v případě, že poškozený jednal nedbale a nevěnoval takovému varování pozornost, může se v případě následného vzniku újmy jednat o případ tzv. spoluzavinění dle § 2918 OZ. Typickým případem takového oznámení je např. vyvěšení cedule u pozemku s nápisem „objekt střežen psy.“

Specifickou je situace známá jako tzv. *riziko oběti*, upravená v § 2899 OZ. Jedná se o případy, kdy určitá osoba (poškozený), chová tak, že se sama vystavuje nebezpečí vzniku újmy, např. tím, že vběhne po nehodě do hořícího automobilu, aby zachránila dítě, které je zaklíněné uvnitř, a přitom utrpěla újmu na zdraví spočívající v popáleninách. Dle § 2899 se tímto svým chováním však „*nevzdala práva na náhradu*

¹⁴¹ VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971.* Olomouc: ANNAG, 2015, s. 24, ISBN 978-80-7263-940-3.

¹⁴² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář.* Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 885, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹⁴³ Srov. RABAN, Přemysl et al. *Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva.* Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013. s. 401. ISBN 978-80-87713-10-5.

*proti tomu, kdo újmu způsobil.*¹⁴⁴ Tedy ten, kdo dopravní nehodu zavinil, bude mít nadále povinnost k náhradě vzniklé újmy.

Druhým zvláštním případem, který je v našem právním řádu až od účinnosti OZ, je dle § 2897 rozšíření důsledků i na pozdější vlastníky, v případě, že se osoba předem vzdá práva na náhradu újmy způsobené na pozemku, a to za předpokladu, že bude toto právo zapsáno do veřejného seznamu (katastr nemovitostí).

4.2. Moderační právo soudu

Další možností, jak omezit rozsah, tentokrát již existující povinnosti k náhradě škody, je postup soudu dle § 2953 OZ, který upravuje moderační právo soudu, neboli také tzv. *ius moderandi*. Současná úprava navazuje velmi úzce na tu předchozí v § 450 zákona č. 40/1964 Sb. a je v souladu i s pojetím moderace v Evropě, viz. PETL čl. 10:401. Podstatou ustanovení je, že soud při rozhodování o již existujícím nároku na náhradu škody může, pakliže k tomu shledá důvody, v rámci své úvahy snížit rozsah povinnosti k náhradě škody. Jak říká Koblíha, „*smyslem moderačního práva je především odstranění tvrdosti dopadu povinnosti k náhradě škody do poměrů osoby, která za ni odpovídá.*“¹⁴⁵ Hlavním předpokladem pro použití moderace je shledání tzv. *důvodů zvláštního zřetele*. Zákon v § 2953 OZ demonstrativně vyjmenovává nejčastější důvody, tedy osobní a majetkové poměry škůdce a poškozeného, či způsob, jakým ke škodě došlo. Vzhledem k tomu, že výčet není taxativní, soud může vzít v potaz i jiné důvody a naopak nemusí být dán ani jeden z důvodů demonstrativně uvedených, nicméně své rozhodnutí soud musí vždy pečlivě odůvodnit. Zároveň by měl respektovat pravidlo, že obdobné případy se mají rozhodovat podobně.¹⁴⁶

Maximální možná hranice moderace není dána, ovšem nelze takto povinnost k náhradě škody úplně vyloučit. Přestože znění zákona označuje škůdce jako člověka, judikatura již v minulosti dovodila, že se možnost moderace vztahuje i na škodu

¹⁴⁴ Srov. § 2899 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁴⁵ KOBLÍHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J. *Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2012, s. 151, ISBN 978-80-87212-97-4.

¹⁴⁶ Srov. § 13 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

způsobenou právníkou osobou.¹⁴⁷ Stejně tak nehraje roli, zda se jedná o případ odpovědnosti za škodu založené na objektivním či subjektivním principu. Zároveň moderační právo není devízou pouze civilních soudů, ale může jej využít i trestní soud v rámci rozhodování v tzv. adhezním řízení.¹⁴⁸

Ani zde však není zákonná úprava neomezená, ale má své limity. Moderačního práva soud nemůže využít v případě, že byla škoda způsobena úmyslně, tedy pokud škůdce škodu způsobit chtěl, či s možností vzniku byl alespoň srozuměn. Druhým mantinelem, kdy se moderační právo soudu nedá aplikovat, jsou situace, „*způsobil-li škodu ten, kdo se hlásil k odbornému výkonu jako příslušník určitého stavu nebo povolání, porušením odborné péče.*“¹⁴⁹ Zákon tímto klade vyšší nároky na osoby odborníky, u nichž se dá předpokládat v dané situaci vyšší úroveň znalostí, dovedností či zkušeností a to z důvodu jejich povolání či příslušení k určitému stavu. Přísnější úpravu a postup vůči takovýmto osobám OZ kromě uvedeného § 2953 odst. 2 klade hned na několika dalších místech, např. v § 5, v rámci zvláštní skutkové podstaty náhrady škody dle § 2950, či v již zmiňovaném § 2912. Dopadem těchto ustanovení je zejména kladení jiných, přísnějších nároků, na činnost prováděnou odborníky. Například daleko vyšší nároky budou kladeny při poskytování první pomoci osobou lékařem, než pokud by první pomoc poskytoval laik. Přitom není třeba, aby osoba skutečně lékařem byla, postačí, aby to o sobě tvrdila.

4.3. Okolnosti vylučující protiprávnost

Třetím případem, kdy je povinnost k náhradě újmy dokonce úplně vyloučena, jsou tzv. *okolnosti vylučující protiprávnost*. Jedná se o takové okolnosti, které způsobují, pakliže jsou přítomny, že určité jednání, které by normálně bylo protiprávní, za těchto okolností protiprávním není a nikdy nebylo (*ex tunc*). Jak napovídá název, jsou to okolnosti, které vylučují protiprávnost, jakožto jeden z elementárních

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.3.2011, sp.zn.25 Cdo 4506/2008, uveřejněn na www.nsoud.cz.

¹⁴⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30.3.2012, sp.zn. III. ÚS 2954/11, uveřejněn na <http://kraken.slv.cz/III.US2954/11>.

¹⁴⁹ § 2953 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

předpokladů vzniku povinnosti k náhradě újmy. Tedy ani tato povinnost bez předpokladu protiprávnosti nemůže za daných okolností vzniknout. Prokazovat existenci těchto okolností musí v rámci své obrany žalovaný, nejsou presumované. Naše úprava dané problematiky se nijak nevymyká standardům právních řádů jiných evropských států, obsahují víceméně obdobný katalog okolností vylučujících protiprávnost. Samotné okolnosti vylučující protiprávnost můžeme z hlediska důvodu vyloučení protiprávnosti rozdělit do několika kategorií. Zvolil jsem dělení dle p. Hrádka,¹⁵⁰ který do první kategorie řadí případy, kdy působí ochranná funkce deliktního práva ve prospěch poškozeného. Jsou jimi v OZ upravené situace nutné obrany a krajní nouze.¹⁵¹ V obou případech se jedná o jednání společensky užitečné a prospěšné a proto je zproštěno protiprávnosti.

4.3.1. Nutná obrana

Při nutné obraně jednáající osoba odvrací útok jiné fyzické či právnické osoby, který buď trvá, nebo bezprostředně hrozí, a přitom způsobí útočníkovi újmu. Podmínkou pro vyloučení protiprávnosti z důvodu jednání v nutné obraně je dle § 2905 v první řadě existence protiprávního útoku. Útokem se rozumí úmyslné jednání jiného subjektu, typicky se jedná o konání spočívající v napadení fyzické osoby útočníkem.¹⁵² Útok musí být zároveň protiprávní, nelze např. využít nutnou obranu proti oprávněnému zásahu policejního orgánu. Dalším předpokladem je proporcionalita obrany. Požadavek na proporcionalitu spočívá v tom, že jednání proti útočníkovi musí být zjevně přiměřené povaze a nebezpečnosti útoku. V opačném případě se jedná o tzv. *exces*, neboli vybočení a bude se jednat o protiprávní jednání. Exces může spočívat v tom, že osoba jednala proti útočníkovi evidentně nepřiměřeně (*exces intenzivní*), nebo se bránila

¹⁵⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 929-930, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹⁵¹ Srov. § 2905 a 2906 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁵² Obdobně KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 437.

předčasně, případně následně po útoku ve formě pomsty či oplácení (exces extenzivní).¹⁵³

4.3.2. Krajiní nouze

Naproti tomu krajiní nouze je, jak popisuje důvodová zpráva, „stav hrozícího nebezpečí, který nelze odvrátit jinak než způsobením újmy, ale menší než té, která hrozí.“¹⁵⁴ Jedná se, stejně jako u nutné obrany, o zvláštní formu svépomoci, neboť v praxi u těchto situací z časových důvodů nelze čekat na pomoc státních orgánů, nýbrž ochrana občanskoprávních zájmů vyžaduje, aby osoba zasáhla co nejdříve. Podmínky stanovuje § 2906 OZ. Prvním předpokladem pro vyloučení protiprávnosti z důvodu krajiní nouze je existence nebezpečí. Tím se rozumí „stav, kdy hrozí škoda,“¹⁵⁵ typicky požár, lavina, povodeň. Dalším je požadavek na to, aby jednající hrozící škodu sám nezpůsobil. Dále zásah osoby jednající v krajiní nouzi musí splňovat podmínku subsidiarity, tedy že nešlo škodě zabránit jinak, než daným způsobem, neexistoval lepší alternativní způsob. Čtvrtou podmínkou je proporcionalita zásahu, dokonce přísnější než v předchozím případě, tedy na rozdíl od nutné obrany zde způsobený následek nesmí být ani stejně závažný. Nelze tedy pro záchranu majetku osoby obětovat cizí život. Případem krajiní nouze je např. situace, kdy hoří dům a jednající osoba ví, že nejbližší hasicí přístroj a telefon jsou v garáži u souseda, který není doma. Pokud rozbije okno od garáže, aby z telefonu zavolał hasičský záchranný sbor, nebude mít povinnost k náhradě tímto vzniklé škody.

Při posuzování existence podmínek pro krajiní nouzi či nutnou obranu bude soud vždy vycházet z okolností konkrétní situace a s přihlédnutím k individuálním poměrům jednající osoby, tedy k subjektivním prvkům, neboť zmíněné stavy sebou nesou i stres, potřebu rychlé reakce a další nezvyklé okolnosti, na které musí jednající osoba

¹⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.9.2012, sp.zn.25 Cdo 4558/2010, uveřejněn na www.nsoud.cz.

¹⁵⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 2905-2908). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

¹⁵⁵ Podrobněji KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. *Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo*, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, ISBN 80-85963-51-5, s. 442.

reagovat. Uvedené se nazývá tzv. „*přihlednutím k omluvitelnému hnutí mysli toho, kdo odvrací útok nebo jiné nebezpečí.*“¹⁵⁶

4.3.3. Další okolnosti vylučující protiprávnost

Do druhé kategorie patří ty okolnosti, u nichž ochranná funkce deliktního práva působí ve prospěch osoby škůdce či veřejnosti. Právní nauka hovoří o následujících případech.¹⁵⁷

První se nazývá plnění zákonné povinnosti a spočívá ve formě příkazů a rozkazů. Případ je typický zejména pro veřejnoprávní oblast, je jím např. vzetí určité osoby do vazby za splnění všech zákonných podmínek plynoucích z § 67 a nás. zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu.

Dalším je tzv. výkon subjektivního práva, tedy možnost chovat se určitým způsobem a zároveň právo vyžadovat určité chování, typicky spočívající v nezasahování, i od ostatních subjektů. Zároveň je tento výkon práva chráněn zákonem a prostředky státního donucení. Může se jednat např. o výkon práva vlastnického nebo osobnostního, nicméně aby byl výkon chráněn objektivním právem, musí splňovat určité parametry. Právo musí v první řadě existovat, pak musí být vykonáváno v mezích zákona a výkon zároveň nesmí být v rozporu s dobrými mravy a veřejným pořádkem.¹⁵⁸ Pokud však výkon bude zjevným zneužitím práva, půjde o výkon nedovolený a nebude požívat právní ochrany.¹⁵⁹

K vyloučení protiprávnosti dojde také v případě svolení poškozeného dle tzv. zásady *volenti non fit iniuria*, tedy pokud škoda vznikla v souvislosti s chováním, k němuž dal poškozený souhlas. Takový souhlas musí být udělen předem, osobou svéprávnou a může se týkat pouze zásahu do takových práv, s nimiž zákon poškozenému nezakazuje disponovat. Nelze tedy dát souhlas např. k usmrcení.

¹⁵⁶ § 2907 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁵⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 930, ISBN 978-80-7478-630-3.

¹⁵⁸ Podrobněji DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 332, ISBN 978-80-7478-325-8.

¹⁵⁹ § 8 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Ačkoliv hlavním garantem ochrany subjektivních práv je ve smyslu § 12 OZ soud, umožňuje zároveň zákon úpravou tzv. svépomoci, že „*si každý může přiměřeným způsobem pomoci k svému právu sám, je-li jeho právo ohroženo a je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě.*“¹⁶⁰ V případě, že budou splněny uvedené předpoklady, nebude takové jednání protiprávním, ale *svépomocí*. V praxi se, stejně jako u nutné obrany či krajní nouze, jedná o situace, kdy je potřeba jednat rychle a nelze čekat na to, až zasáhnou orgány veřejné moci. Svépomoc spočívá zásadně v konání, nicméně je to stále pouze oprávnění, nikoliv povinnost konkrétní osoby. Předpoklady pro svépomoc jsou vymezeny jako existence bezprostřední hrozby zásahu do subjektivního práva a zároveň svépomoc musí být přiměřená, přičemž hlavním vodítkem při posuzování přiměřenosti má být dle důvodové zprávy k OZ to, jak by jednala rozumná osoba v postavení ohrožené strany. „*Ke svépomoci je však oprávněným pouze ten, jehož právo je bezprostředně ohroženo, popř. jeho zástupce, nikoliv však třetí osoba.*“¹⁶¹

Zvláštním případem svépomoci je situace upravená v § 14 odst. 2 OZ, která dříve v našem právním řádu nefigurovala a jejíž podstatou je zajištění práva, které by jinak bylo zmařeno. Důvodová zpráva k OZ udává za příklad zadržení zloděje.¹⁶² V případě, že dojde k takovéto svépomoci, vznikne osobě svépomocně jednající povinnost obrátit se bezodkladně na příslušný orgán veřejné moci, typicky policii ČR.

¹⁶⁰ § 14 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

¹⁶¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 341, ISBN 978-80-7478-325-8.

¹⁶² Srov. důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, (k § 14). Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

Závěr

Rozmanitost každodenních situací sebou přináší každodenní riziko vzniku újmy, ať již majetkové, či nemajetkové. Úkolem právního řádu je stanovit závazná pravidla, dle kterých má být škoda poškozenému v plné výši nahrazena a jeho nárok tak byl plně uspokojen. Tohoto úkolu se zhostil primárně občanský zákoník č. 89/2012 Sb., účinný od 1. 1. 2014. Potřeba novelizovat soukromé právo stoupala již od změny poměrů po listopadu roku 1989. Předchozí občanský zákoník z roku 1964 založený na socialistickém pojetí, trpěl po listopadových změnách i přes novelizace základními nedostatky a to nejen v oblasti úpravy náhrady škody. Zejména celkový rozsah se jevil jako nepostačující, některé instituty zákoník pojímal příliš obecně, některé zase příliš úzce, což občas přinášelo, zejména ve světle nové doby, mnoho právní nejistoty.

Občanský zákoník z roku 2012 má lépe reflektovat potřeby současné společnosti, novou dobu a být v souladu s tendencemi našich, zejména západních, sousedů. Nový systém deliktního práva je v dnešním zákoníku propracovanější, už jen co do rozsahu, neboť materii věnuje více než 100 ustanovení. Úprava má pružněji reagovat na rozmanitost a rychlý vývoj dnešní doby.

Hlavním cílem této práce bylo podat základní výklad o náhradě škody. Snaží se odpovědět na otázky, kdy škoda vzniká, kdo je za ní odpovědný a za jakých podmínek má škodu nahrazovat. Stejně tak pojednává o to, jakými způsoby se nahrazuje a v jakém rozsahu. Zároveň práce podává analýzu toho, jakým způsobem se ještě stále nová občanskoprávní úprava vypořádala s nelehkým úkolem úpravy nových institutů a celkového pojetí problematiky náhrady škody.

V první kapitole poukazuji na nové vnímání samotného pojmu újma, které je daleko širší, než tomu dříve bývalo. Do popředí se více než kdy dřív staví v souladu se zahraniční úpravou i potřebami společnosti nemajetková újma. Při určování subjektů odpovědných k náhradě škody jsem věnoval pozornost i odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím či postupem dle zvláštního zákona č. 89/1998 Sb. Uvedl jsem též úpravu náhrady škody způsobené více osobami.

Kromě obligatorních předpokladů vzniku povinnosti k náhradě škody jsem ve druhé kapitole věnoval prostor také úpravě náhrady škody způsobené náhodou, kterou dřívější úprava neznala a musela si vypomáhat zásadami, což bylo pro praxi skutečně

nedostačující.

V kapitole věnované způsobu a rozsahu náhrady škody je zajímavý v první řadě způsob náhrady, neboť současná úprava v občanském zákoníku, přesně naopak od té předchozí, preferuje naturální restituci před náhradou finanční. Podotýkám, že např. dle pojetí PETL je preferována náhrada finanční. Za skutečně revoluční považuji ustanovení připouštějící, aby škoda mohla spočívat ve vzniku dluhu, čímž byla opuštěna stará doktrína, dle které škoda vznikala až faktickým snížením majetku poškozeného. Stejně tak mohu za pozitivní krok označit i novou úpravu škody způsobené při poranění zvířete, ve které je zohledněno nové pojetí zvířete v soukromém právu, i jeho případné citové pouto k jeho majiteli.

Za pohyb správným směrem považuji i možnost ujednání smluvní limitace budoucí náhrady škody, která je v souladu se základní zásadou autonomie vůle.

V zásadě tedy mohu shrnout, že současný občanský zákoník velmi pozitivně reagoval na potřeby dnešní společnosti, zejména posílením role poškozeného, např. tím, že může žádat při náhradě cenu zvláštní obliby, překonáním doktríny ohledně škody spočívající ve vzniku dluhu a rozšířením počtu případů náhrady nemajetkové újmy.

Samozřejmě žádný zákon není dokonalý, tedy i náš občanský zákoník z roku 2012 má své chyby a kritici se na ně nebojí správně poukázat. Nicméně řekl bych, že nakročil v oblasti náhrady škody správným směrem, byť i dnes je možno spatřovat na některých místech nejasné formulace, které prozatím musí řešit praxe. Jako jedno z problematičtějších míst mohu uvést problematiku promlčení při škodě spočívající ve vzniku dluhu.

Jako většině zákonů, ani občanskému zákoníku se s největší pravděpodobností nevyhnuje novelizace, ta první je k dnešnímu dni v legislativním procesu ve fázi před druhým čtením v poslanecké sněmovně. Nicméně její obsah se prozatím netýká úpravy náhrady škody, tu tedy musí řešit soudní rozhodování. Prozatím je zákoník účinný stále ještě relativně krátkou dobu, zatím se tedy nedá plně hovořit o ustálené soudní praxi. Mnoho odborníků tvrdí, že hodnotit takto velký kodex lze až s odstupem času po několika desítkách let od jeho účinnosti, zda se tedy občanský zákoník plně osvědčí a adaptuje, ukáže až budoucnost.

Seznam použitých zkratk

- OZ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- OSŘ zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- ABGB Všeobecný občanský zákoník
- TZ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- PETL Principy evropského deliktního práva

Použitá literatura a jiné zdroje

Literatura

KOBLIHA, I., ELISCHER, D. HOCHMAN, J., HUNJAN KOBLIHOVÁ, R., TULÁČEK, J.,: Náhrada škody podle občanského a obchodního zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2012, 390 s. ISBN 978-80-87212-97-4.

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 432 s. ISBN 978-80-7478-325-8.

RABAN, Přemysl et al. Občanské právo hmotné. Relativní majetková práva. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013. 476 s. ISBN 978-80-87713-10-5.

KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné, svazek II, díl třetí: Závazkové právo, 3. Vydání, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, 631 s. ISBN 80-85963-51-5.

VÍTOVÁ, B., DOHNAL J., KOTULA, J. Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až 2971. Olomouc: ANNAG, 2015, 336 s. ISBN 978-80-7263-940-3.

BEZOUŠKA, P. a kol. Soudní judikatura ve světle nového občanského zákoníku. Komentovaný rejstřík judikatury a její použití po rektifikaci. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 748 s. ISBN 978-80-7552-6.

NOVOTNÝ, P., KOUKAL, P., ZÁHOŘOVÁ, E., Nový občanský zákoník. Náhrada škody. Grada Publishing, a.s., 2014, 139 s. ISBN 978-80-247-5165-8.

BĚLOHLÁVEK, A. J.; ČERNÝ, F.; JUNGWIRTHOVÁ, M.; KLÍMA, P.; PROFELDOVÁ, T.; ŠROTOVÁ, E. Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

TICHÝ, L., HRÁDEK, J. et al., Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010. 120 s. ISBN 978-80-87488-01-0.

KINDL, M, ROZEHNAL, A. Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014 303 s. ISBN 978-80-7380-516-6.

JANKŮ, M. a kol. Nové občanské právo v kostce. 1. Vydání. Praha: C. H. BECK. 2014, 331 s. ISBN 978-80-7400-516-9.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 1516 s. ISBN 978-80-7478-630-3.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kolektiv. Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: Závazkové právo. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, 550 s. ISBN 978-80-7357-473-4.

ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8.

MELZER, F. Ustanovení § 415 občanského zákoníku a stanovení protiprávnosti jako předpokladu náhrady škody podle občanského zákoníku. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. 3, s. 265-271.

Právní předpisy

ú. z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

ú. z. č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

z. č. 206/2005 Sb., zákoník práce

z. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

z. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

z. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

z. č. 141 /1961 Sb., o trestním řízení soudním

z. č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

Judikatura

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3.12.2007, sp.zn. I ÚS 544/06

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14.4.2009, sp.zn. II ÚS 1191/08

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.2.2003, sp.zn.25 Cdo 618/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.9.2004, sp.zn.25 Cdo 1360/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.5.2006, sp.zn.25 Cdo 163/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.8.2002, sp.zn. 25 Cdo 2126/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.7.2010, sp.zn. 25 Cdo 4562/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.1.2014, sp.zn. 25 Cdo 3171/2013
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.5.2007, sp.zn.28 Cdo 1064/2005
Rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.6.2009, sp.zn.25 Cdo 371/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.3.2009, sp.zn.33 Odo 1629/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.6.2010, sp.zn. 25 Cdo 437/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.7.2010, sp.zn. 25 Cdo 1244/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.5.2004, sp. zn. 25 Cdo 1462/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.4.2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1.11.2007, sp. zn. I. ÚS 312/05
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2006, sp. zn. 25 Cdo 1159/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2.5.2004, sp. zn. 25 Cdo 1059/2004
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.2007, sp. zn. 25 Cdo 2911/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.2.2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005
Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 3.5.2006, sp.zn. III. ÚS 649/05
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.2007, sp. zn. 25 Cdo 874/2005
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18.3.2010, sp.zn. III. ÚS 2809/09
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.3.2015, sp. zn. 5 Tdo 225/2015
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2012, sp.zn.25 Cdo 3729/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.6.2004, sp.zn. 25 Cdo 1536/2003
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.4.2014, sp.zn. 23 Cdo 2829/2013
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.1.1996, sp.zn. II Odon 15/96
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.1.2006, sp.zn. 25 Cdo 818/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.3.2003, sp.zn. 25 Cdo 1836/2001
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.2.2003, sp.zn. 25 Cdo 986/2001
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.2.2004, sp.zn. 20 Cdo 180/2003
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19.3.2008, sp. zn. II. ÚS 2221/07
Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29.9.2005, sp.zn. III. ÚS 350/03
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.3.2011, sp.zn.25 Cdo 4506/2008

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30.3.2012, sp.zn. III. ÚS 2954/11

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.9.2012, sp.zn.25 Cdo 4558/2010

Elektronické zdroje

VLASÁK, M. *Vybrané otázky sankční náhrady škody*. COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1.edition. Brno: Masaryk University, 2010, ISBN 978-80-210-5151-5, [online] 2010. [cit. 2016-16-05] Dostupné z WWW: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Vlasak_Michal.pdf.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku – § 2904. [online] 2012. [cit. 2016-20-05] Dostupné z WWW: <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>.

NEJVYŠŠÍ SOUD ČR. Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest, ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku). [online] 2014. [cit. 2016-22-05]. Dostupná na WWW: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Methodika.

PELIKÁNOVÁ, I., *Odpovědnost za škodu – trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011. č. 3, s. 15-23.[online] 2011. [cit. 2016-12-05]. Dostupné z WWW: http://www.bulletinadvokacie.cz/assets/zdroje/casopis/2011/ba_03_2011_web.pdf.

Klíčová slova (Keywords)

Náhrada škody (Compensation for damage)

Škoda (Damage)

Odpovědnost (Liability)

Občanské právo (Civil law)

Název práce a jeho překlad do anglického jazyka

Náhrada škody (Compensation for damage)

Shrnutí

Práce pojednává o problematice náhrady škody v občanském právu. Jejím hlavním úkolem je obeznámit čtenáře se základními instituty souvisejícími s předepsaným tématem od základních východisek právní úpravy, přes vysvětlení pojmů, až po stanovení předpokladů pro úspěšné uplatnění nároku na náhradu škody a pravidla určování způsobu a rozsahu náhrady škody včetně některých konkrétních případů náhrady škody. Práce se snaží zároveň porovnat současnou, stále ještě ne dlouho účinnou úpravu, s úpravou předcházející. Členěna je do čtyř základních kapitol.

V první části práce pojednává o základním pojetí úpravy odpovědnosti za škodu, o funkcích, které má v právním řádu a vůbec ve společnosti plnit. Dále popisuje obecné instituty jako je promlčení, prevenční povinnost, a to jak obecnou, tak zvláštní, a vyjmenovává i subjekty, kterým může povinnost k náhradě škody vzniknout.

Druhá kapitola se zabývá předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody, kterými tradičně jsou porušení právní povinnosti, neboli delikt, vznik škody, příčinná souvislost a zavinění. Dále představuje skutkové podstaty obecných deliktů. Zvláště pak čtenáře seznamuje s náhradou škody, která vznikne náhodou.

Třetí část se věnuje tomu, jakým způsobem se škoda nahrazuje a v jakém rozsahu. Přiblíženy jsou jednotlivé druhy újmy. Škoda majetková, která se dělí na škodu skutečnou, ušlý zisk a nově i škodu spočívající ve vzniku dluhu, a újma nemajetková, která není primárním objektem práce a je tedy pouze zmíněna v rámci komparace s pojetím v předchozí úpravě a v rámci oddělení od majetkové škody, neboť její materie by s přehledem vystačila na několik vlastních publikací. Práce definuje oba základní způsoby náhrady škody, tedy restituci naturální a peněžitou, i jejich přednosti a nevýhody. Dále se třetí kapitola věnuje tomu, jakými způsoby se určuje rozsah náhrady škody v konkrétních případech, jako jsou škoda na věci či škoda při poranění zvířete.

Závěrečná kapitola upozorňuje, že právo na náhradu škody není absolutní a přibližuje tak tři základní možnosti omezení či úplného vyloučení práva na náhradu škody. Zvláštní pozornost je tedy věnována smluvní limitaci náhrady škody, moderačnímu právu soudu a nejčastějším případům okolností vylučujících protiprávnost, s nimiž se tradičně v soukromoprávní sféře můžeme setkat.

Resumé

This thesis deals with the question of compensation for damage in civil law. Its main task is to acquaint the reader with the basic institutions associated with the prescribed topic from the basic premises of the legislation through the explanation of the main terms to determine the prerequisites for a successful claim for damages and the rules determining the manner and extent of damages including some specific cases of damages. Work is also trying to compare the current, still not so long effective statutory regulation with the previous one. The thesis is divided into four main chapters.

The first part discusses the basic concepts of liability for damages and the functions that it has in the legal system and even in society. It also describes the general concepts, such as the limitation period, prevention duties, general and specific, and also lists the entities to which the obligation to pay damages arise.

The second chapter deals with the prerequisites for the establishing the liability in damages, which are traditionally a tort, the damage, causation and fault. It also presents the merits of general offenses. Especially acquaints readers with compensation that occurs accidentally.

The third part deals with the way in which the damage is replaced and to what extent. Approximations are different types of injury. Damage caused to property, which is divided on the actual damage, loss of profit and newly damage consisting of a debt, and damage non-material, that is not the primary subject of this thesis and it is only mentioned in the context of comparison with the concept of the previous legislation and under the separation from the property damage, because the matter would suffice with an overview of a few of its own publications. The work defines two basic methods of compensation, namely natural restitution and compensation pecuniary, as well as their advantages and disadvantages. Furthermore, the third chapter examines how to determinate the amount of compensation for damage in specific cases, such as damage to an item or injury of an animal.

The final chapter highlights that the right to compensation is not absolute and introduce us three basic options to limit or completely exclude the right to compensation. Particular attention is therefore paid to the contractual limitation of damages, the possibility of reducing the right to compensation by the court and most

frequent cases of circumstances excluding illegality with which traditionally the private sector can meet.